

E-ISSN 2645-9132

Yazılış Amaçları Bakımından Türkçe Kur'an Mealleri

Fatih KANCA | ORCID: 0000-0003-3486-9364 | fkanca@aybu.edu.tr

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi,
Kur'an-ı Kerim ve Kıraat Anabilim Dalı, Ankara, Türkiye

ROR ID: <https://ror.org/05ryemn72>

Öz

Bu makalenin konusu, ülkemizde yazılan Türkçe meallerin yazılış amaçlarını tespit etmektir. Toplumda meallere gösterilen ilgi ve bu meyandaki tartışmalar, bizi böyle bir çalışma yapmaya sevk etmiştir. Bu çalışma sayesinde, meallerde yer verilen giriş, ön söz, sunuş ve takdim gibi yazılarda, yazar/lara ait amaç cümlelerinden hareketle, meallerin ele alınış gayelerini kategorize ederek analizler yapılacak ve hem okuyuculara hem de yeni çalışmalara katkı sağlanacaktır. Ön sözlerde belirtilen gayeler, çoğu defa mealin yazılış metot ve muhtevasına da işaret etmektedir. Bu gaye aynı zamanda kelime ve ayet düzeyinde tercih edilecek anlamı belirlemede de en önemli unsurlardan biridir. Çünkü meal yazarının başta koyduğu amaç, Kur'an'a bakış perspektifini de biçimlendirmektedir. Bu çalışmada Türkçe yazılan yüz elli civarında meale başvurulmuştur. Meal yazımı, bireysel düşüncelerden doğabileceği gibi kimi zaman da toplumsal sebeplere dayanabilmiştir. Birçok meal de ihtiyaç argümanı ile kaleme alınmıştır. Örneğin toplumdaki dini muhtevalı sorunlara çözüm üretmek ve dini bir kültür oluşturmak için Kur'an'ı anlamının önemli olduğu, bunun için de Kur'an çevirilerine gereksinim duyulduğu, bazı meallerde amaç olarak ön plana çıkmıştır. İhtiyaç odaklı yazılan mealler, muhteva ya da şekil bakımından yenilikleri de beraberinde getireceği şeklinde bir işaret taşımaktadır. Buna göre, bazı meal sahiplerinin günümüz insanına hitap etme, Kur'an'ın mesajının insanlara ulaştırılması misyonu gütmeye, yaşayan dili yakalama, Kur'an'ın anlamını Arapça bilmeyenlere ulaştırma gibi açılardan bu ihtiyacı karşılamak üzere eserlerini kaleme aldıkları görülür. Bunun yanında, Kur'an metni olmadan sadece Türkçe çeviriyi vermek, Arapça metinle Türkçe anlamı karşılıklı sayfalarda yazmak; birbirleriyle ilişkili olan ayetlere ya da ayetlerin izahı olacak hadislerle atıf yapmak; satır arası,

renklendirilmiş, dipnotlu ya da parantezli usûl takip etmek, dikkat çekici yazı puntoları ve tasarım kullanma gibi şekilsel olarak da farklı çalışmalar yapılmaktadır. Sonuç olarak, kimi mealler dil ve üslûba, sadelik ve kolay anlaşılabilirliğe; bazı mealler Kur'an'ın nüzûl dönemindeki anlamına; bazıları Kur'an'ı ana dilde anlamaya ya da ulusçuluk düşüncesini yaygınlaştırmaya; bazıları, ideolojik, meşrebî ya da mezhepçi perspektife; bazıları siret, tarih, bağlam, kronolojik, bilimsel gelişmeler vb. yaklaşımlar şeklinde çeşitlendirilebilecek çerçevelerde Kur'an'ı yorumlamaya odaklanmıştır. Bu çalışmada varılan önemli sonuçlardan biri de meal yazımında kapsayıcı bir metodun geliştirilmesine olan ihtiyacı yeniden vurgulama gereğidir. İlmî kriterleri ve yöntemi baştan belirlenmiş meal çalışmalarının daha nitelikli sonuçlar vereceği bir gerçektir. Bunun yanında ortaya çıkan meal metninin dil, üslûp, şekil ve içerik bakımında da editöryal süreçlerden geçirilmesi kaliteli bir çalışmanın diğer gerekliliğidir.

Anahtar Kelimeler

Tefsir, Kur'an, Meal, Giriş, Önsöz, Hatime, Meallerin Yazılış Amacı.

Atıf Bilgisi

Kanca, Fatih. "Yazılış Amaçları Bakımından Türkçe Kur'an Mealleri". *ULUM Dinî Tetkikler Dergisi* 5/2 (Aralık 2022), 187-247.

<https://doi.org/10.54659/ulum.1186374>

Geliş Tarihi	09.09.2022
Kabul Tarihi	12.12.2022
Yayın Tarihi	31.12.2022
Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Etik Beyan	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Benzerlik Taraması	Yapıldı – Turnitin
Etik Bildirim	ulumdergisi@gmail.com
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Translations of the Qur'an in Terms of Written Purposes

Fatih KANCA | ORCID: 0000-0003-3486-9364 | fkanca@aybu.edu.tr

Ankara Yildirim Beyazıt University, Faculty of Islamic Sciences,
Department of Reading the Qur'an and the Science of Recitation, Ankara, Turkey

ROR ID: <https://ror.org/05ryemn72>

Abstract

The subject of this article is to determine for what purposes the Turkish Qur'an translations are written. Increase in Society's interest in reading the translation of the Qur'an and the debates on the subject matter motivated us to prepare this study. In this study, the information given in Turkish Qur'an translation's prefaces, presentations, and introductions, are examined and analyzed by categorizing for what purposes they are written, consequently providing a guidance to both readers and the new studies. It is seen that the specified purposes in the prefaces of these translations as to why they are written generally point out to the method and content of the translation as well. The purpose given in the preface played a crucial role for us in identifying what method the author of the translation used in translating of both the words and the verses of the Qur'an since it is the exact purpose which reveals the authors perspective towards the Qur'an. In this study, approximately hundred and fifty Turkish translations are examined. Qur'an translations are written either for personal or communal reasons. It is also noted that a great deal of Qur'an translations are penned based on the needs at the time. For example, importance and need of understanding the Qur'an in order to find answers to the questions pertaining to the religious matters in the society and to establish a religious culture have been the reasons behind some of the Qur'an translations. Need-based translations indicate signs of innovations in terms of both format and content. For this reason, some of the Qur'an translators pen their translations to convey the message of the Qur'an to the modern day people with the modern day language and transmitting the message of the Qur'an to non-Arabic

speaking people. Additionally, there are other type of Qur'an translation methods such as those with or without the Qur'anic text to Turkish language, with hadith commentaries and references to the related verses from the Qur'an, and those with footnotes, parantheses with explanation, color coded ones between the sentences, attractive fonts anbd designs. It is important to understand the Qur'an in order to find solutions to the problems with religious content in the society and to create a religious culture, and the need for translations of the Qur'an has come to the fore as a goal in some translations. It is concluded that these translations are written for the following purposes; simplified language and style, striving to understand the Qur'an in the time period it was revealed, to understand the Qur'an in their mother tongue, to spread nationalism, to support an ideology or sectarian views, and from the perspectives of seerah, history, chrolonogy, discovery, and scientific developments. As a result, it is crucial to emphasize as one of the most important conclusions of this study, that the need of development of a new inclusive Qur'an translation method. It is realized that following predetermined scientific methods and criterias will produce better quality Qu'an translations. Additionally, it is vital to copy edit the Qur'an translation works in terms of language, style, content, and wording.

Keywords

Tafsir, The Qur'an, Translation, Introduction, Preface, Hatime, Purpose.

Citation

Kanca, Fatih. "Translations of the Qur'an in Terms of Written Purposes". *ULUM Journal of Religious Inquiries* 5/2 (December 2022), 187-247.

<https://doi.org/10.54659/ulum.1186374>

Date of Submission	09.09.2022
Date of Acceptance	12.12.2022
Date of Publication	31.12.2022
Peer-Review	Double anonymized - Two External It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.
Ethical Statement	
Plagiarism Checks	Yes - Turnitin
Conflicts of Interest	The author(s) has no conflict of interest to declare.
Complaints	ulumdergisi@gmail.com
Grant Support	The author(s) acknowledge that they received no external funding in

Copyright & License

support of this research.

Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the **CC BY-NC 4.0**.

Giriş

Allah'ın Kur'an'daki maksadını anlamak ve aktarmak amacıyla yapılan çalışmalardan biri de meallerdir. Mealler, Kur'an'ın metin çevirisi gibi anlaşılrsa da esasında yazarın ayetlerden anladığı ve aktardığı yorumlardır. Nitekim bir metnin bir dilden başka bir dile tercümesi, hedef dili konuşanlar için açıklama gayesi taşır. Bundan dolayı çeviri faaliyeti birbirini anlamayan kişiler arasında arabuluculuk şeklinde tarif edilir.¹ Kur'an mealleri de bu amacın bir parçasıdır. Çevirinin gayesi, kaynak metnin gayesine bağlıdır. Meallerin esas aldığı Kur'an, nesnel bir metin olsa da çeviri işlemi özü itibarıyla öznel bir yaklaşımdır.

Meal yazımındaki temel gaye, insanların Kur'an'ı kendi dilinde anlamasına aracı olmaktır. Ancak meal yazıcısını, Kur'an meali hazırlamaya sevk eden çeşitli etmenlerden bahsetmek mümkündür. Bunlar, kurumsal, grupsal ve çeşitli yönleriyle bireysel olabilir. Her durumda, muhatapları hedef alan bu çalışmaların, ana dili Arapça olmayanlar için Kur'an'ı kaynak dilden anlamak mümkün olmadığından belli ölçülerde etkisinden ya da faydasından bahsedilebilir.

Türkçe yazılan yüz elliye yakın mealin ön söz, giriş, sunuş, takdim ya da hatime kısımlarını inceledik. İlgili bölümler üzerinde yapılan okumalardan hareketle, meallerin dil, anlayış, ideoloji gibi açılardan başka meallerle ortak ya da farklı amaçlarına bakarak bir sınıflandırma yaptık. Atıf yaptığımız meallerle benzer amaç taşıyan çalışmalardan örneklem yapmasak da ilgili alt başlıkta genel değerlendirme kapsamına dâhil ettik. Bazı meallerde birden çok amacın verilmesi, aynı mealin farklı kategorilerde de değerlendirilmesine sebebiyet vermiştir. Bazı meallerde makaleye malzeme olacak ya da farkındalık oluşturacak bilgi bulunmadığından onlara alıntı yapmadık ancak gördüğümüzü belirtmek için çalışmaların künye bilgilerini yeri geldiğinde toplu biçimde dipnot olarak verdik.² Amacına işaret

¹ Ömer Özsoy, "Yeniden Kur'an Çevirisi, Hangi Anlam?", *Kur'an Mealleri ve Metin-Merkezci Yorum*, ed. Mustafa Çağrı (İstanbul: Kuramer, 2021), 26.

² Mahmut Toptaş, *Kur'an-ı Kerim Meâli* (İstanbul: Cantaş Yayınları, 2002); Zekeriya Beyaz, *Kur'an-ı Kerim Meâli* (İstanbul: Sancak Yayınları, 2013); Hayri Yıldızlı, *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe İfadesi* (Balıkesir: Bilgi&İletişim Yayınları, 2013); Şevket Gürel, *Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Yüce Meali* (İstanbul: Sağlam Yayınları, 2002); Abdullah Atıf Tüzüner, *Kur'an-ı*

ettiğimiz meali, ilgili başlık altına kaydetmemiz, onun tarafımızdan tüm yönleriyle makbul olarak değerlendirildiği anlamında değildir. Tüm kategoriler için alt başlıklarda kısa değerlendirmeler yapsak da makalenin sonuç ve öneri kısmında, topladığımız verilerden elde ettiğimiz neticeleri ve önerilerimizi sıraladık.

Makalemizle bazı açılardan benzerlikleri olan bazı çalışmalar yapılmıştır. Örneğin Abdülcelil Bilgin “Meal Yazıcılığını Tetikleyen Psiko-Sosyal Refleksler” adlı çalışmasında meallerin yazılış amaçlarını iki ana kategoride toplamış ve bazı meallerden örneklemeler yapmıştır. Çalışma, önemli veri ve değerlendirmeleriyle konunun anlaşılmasına katkı sağlayan bir yapıya sahiptir. Bizim makalemiz anılan çalışmadan kategorik olarak farklılık arz etmektedir. Osman Kara tarafından “Teori ve Uygulama Açısından Meâllerin Girişleri” adıyla hazırlanan çalışmada da bazı meallerden hareketle meallerin giriş bölümlerinde yer verilen konular ve bu konuların meal metninde ne derecede işlendiği ele alınmıştır. Giriş kısımlarını inceleme yönüyle anılan çalışmayla benzer yön ihtiva eden makalemiz, sadece meal yazım saiklerine odaklanma yönüyle söz konusu çalışmadan farklılık göstermektedir. Bunun yanında giriş bölümlerini incelediğimiz meal çeşitliliği de anılan makalelerden daha fazla bir hacme sahiptir.

1. Meal Kavramı, Tarihçesi ve Meal Yazımındaki Amaçlar

Bu başlıkta meal kavramı, tarihçesi ve meal yazımındaki amaçlara kavramsal açıdan yer verilecektir. Söz konusu bilgiler, makalenin ele alınış amacını temellendirmekle sınırlı olacaktır.

Kerîm ve Türkçe Meali (İstanbul: Çeltüt Matbaacılık, 1970); İmam İskender Ali Mihr, *Kur'an-ı Kerîm Meali* (İzmir: Met Matbaacılık, 2017); Abdullah Aydın, *Kur'an-ı Kerîm ve Meâlî Celîlesi* (İstanbul: Aydın Yayınevi, ts.); İsmayil Hakkı Baltacıoğlu, *Kur'an* (Ankara: Yıldız Matbaacılık ve Gazetecilik T.A Ş., 1957); Mehmet Müftüoğlu, *Kur'an-ı Kerîm ve Türkçe'ye Tercümesi (Açıklamalı)* (İstanbul: Aydan Yayıncılık A. Ş., 2016); Ebû Muâz Seyfullah el-Çubukâbâdî, *Sahih Meal* (Dâru's-Sünne, 2017); Heyet, *Kur'an (Çeşitli Dillerden Derleme Meal)* (İstanbul: Oktay Yayın Evi, 1971); Yusuf Işıcık, *Kur'an Meali* (Konya: Konya İlahiyat Derneği Yayınları, 2010); Nedim Yılmaz, *Kur'an-ı Kerîm ve İzahlı Meali* (İstanbul: Hisar Yayınevi, 1996); Said Alpsoy, *Açıklamalı Kur'an-ı Kerîm Meâlî* (İstanbul: Ümran Yayınları, 2016).

1.1. Meal

Evl kökünden türeyen mimli mastar bir kelime olan meal kelimesi, bir şeyin başlangıcı ve sonu, varacağı yer; dönmek, amaca ulaşmak, ıslah etmek; noksan olmak gibi anlamlarda kullanılır.³ Terim olarak meal, Kur'an'ın mana ve mefhum bakımından Türkçeye tercümesi anlamında kullanılır.⁴ Kur'ân-ı Kerîm'in tam olarak başka bir dile tercüme edilmesinin mümkün olmadığını söyleyen âlimler,⁵ söz konusu çevirileri meal olarak nitelendirmiş, kök anlamdaki noksanlık ve eksiklik faktörünü, meal isimlendirmesiyle anlatmışlardır.⁶

Mealleri, özelde Kur'an'ın mana ve mesajını; genelde ise İslam'ın temel prensiplerini, dünya ve ahiret perspektifini anlamak için hazırlanan çalışmalar olarak değerlendirmek mümkündür. Ancak bu genel tanımlamadan az ya da çok bazı farklarla istisna tutulacak şekilde farklı amaçlarla meallerin hazırlandığı, meal yazarlarının ifadelerinden ya da ayetleri yorumlama biçimlerinden anlaşılmaktadır.

1.2. Kısaca Türkçe Meal Tarihi

“Biz peygamberleri, birlikte yaşadığı milletin diliyle gönderdik ki, onlara açık biçimde anlatsın.”⁷ ayeti, sonradan Müslüman olan milletlerin, Kur'an'ın kendi dillerine tercüme edilmesine esin kaynağı olmuştur. İlk Kur'an tercümesinin Farsça olduğu, hatta bu dile çevirilerin tarihsel olarak Hz. Peygamber zamanına kadar gittiğine dair bilgiler vardır.⁸ Çünkü İslâm'ın Arap milletinin dışındaki milletlere yayılmasıyla birlikte meal tarzında başka dillere çevrilmesi ve bu muhatap dilde tefsir edilmesi

³ Ebü'l-Hüseyn Ahmed b. Fâris b. Zekeriyâ b. Muhammed er-Râzî el-Kazvîni el-Hemedânî İbn Fâris, *Mücmelü'l-luga li İbni Fâris*, thk. Zühre Abdülmuhsin Sultân (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1406), 1/160-162; Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî İbn Manzûr, *Lisânü'l-'ârab*, thk. Abdullah Ali el-Kebîr (Kahire: Dâru'l-Me'ârif, 1119), 11/36.

⁴ Mustafa Öztürk, “Meal”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2019), Ek-2/205.

⁵ Kur'an'ın başka dillere tercümesinin imkânı ya da imkânsızlığını düşünen alimler ve ilgili tartışmalar hakkında geniş bilgi için bk. Zülfikar Durmuş, *Kur'an'ın Türkçe Tercümeleri* (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2007), 55-69.

⁶ Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili* (İstanbul: y.y., 1960), 1/9, 30.

⁷ İbrâhîm 14/4.

⁸ Osman Keskiöğlü, *Nüzûlünden Günümüze Kadar* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 1989), 212.

bir zorunluluk olmuştur.⁹ Türkçe de Kur'an'ın tercüme edildiği en eski dillerden biridir.¹⁰ İlk Türkçe tercümenin Kur'ân-ı Kerîm'i Farsçaya tercüme eden heyette yer alan Horasan ve Mâverâünnehirli Türk âlimler tarafından yapıldığı bilinmektedir.¹¹ Bu tercüme Farsça yapılan ilk tercüme tarzında olup satır arası usulle Farsça tercümeden yaklaşık bir asır sonra yapılmıştır.¹² Söz konusu meallerin, Kur'an'ın, ana dili Arapça olmayan Türkler tarafından anlaşılmasını sağlamayı amaçladığı bilinmektedir.

Kur'ân-ı Kerîm'in Anadolu Türkçesine tercümelemleri ise miladi 10-11. asırlarda Anadolu Selçuklu devletinden sonra kurulan Beylikler zamanında başlamıştır.¹³ Bu dönemde ve Osmanlı'nın ilk dönemlerinde kısa sûrelerle, Yâsîn, Mülk, Fâtiha ve İhlâs gibi sûre tercümelemlerinin de satır arası meallerle aynı amaca hizmet ettiğini söylemek mümkündür.¹⁴ Tanzimat ve Meşrutiyet dönemi meal çalışmaları ise Osmanlı modernleşmesi, ulusçuluk, Türkçülük gibi ideolojik saiklerin etrafında gelişmiştir.¹⁵

⁹ Ali Rıza Gül, "Bazı Meal ve Tefsirlere Yöneltilen Eleştirilerin Bilimsel Değeri Üzerine (Bir Makalenin Düşündürdüğü)", *İslâmiyât* 13/44 (2002), 49-50.

¹⁰ Hidayet Aydar, *Kur'ân-ı Kerîm'in Tercümesi Meselesi* (İstanbul: Kur'an Okulu Yayıncılık, 1996), 99.

¹¹ İlk Kur'an tercümesi, Samanoğulları emiri Mansur b. Nuh (350-365/961-976) zamanında, aralarında Türk âlimlerinin de bulunduğu Horasan ve Mâverâünnehir âlimleri, Taberî'nin tefsirinin ihtisar edilmiş hali ile bir heyet tarafından satır arası meal şeklinde yapılmıştır. Abdülkadir İnan, *Kur'ân-ı Kerîm'in Türkçeye Tercümelemleri Üzerinde Bir İnceleme* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1961), 7-8; Aydar, *Kur'ân-ı Kerîm'in Tercümesi Meselesi*, 95-96; Mustafa Özkan, "Eski Anadolu Türkçesi Döneminde Ortaya Konan Kuran Tercümelemleri Üzerine - 1", *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi* 39/39 (2012), 117.

¹² Zeki Velid Togan, "Londra ve Tahran'daki İslami Yazmalar", *İslam Tetkikleri Enstitüsü Dergisi* 3 (1960), 135; İnan, *Kur'ân-ı Kerîm'in Türkçeye Tercümelemleri Üzerinde Bir İnceleme*, 8-13; Muhammed Hamidullah, *Kur'ân-ı Kerîm Tarihi*, çev. Mehmet Sait Mutlu (İstanbul: Yağmur Yayınları, 1965), 66.

¹³ M. Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatı Tarihi*, 1981, 339; Aydar, *Kur'ân-ı Kerîm'in Tercümesi Meselesi*, 107.

¹⁴ Kur'an'ın ilk Türkçe tercümelemleri hakkında geniş bilgi için bk. Aysu Ata, *Karahanlı Türkçesinde İlk Kur'an Tercümesi* (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2019), Giriş, IX, X, XI. Bu çalışmada ilk tercümenin Karahanlıca yazıldığı ifade edilir.

¹⁵ Mustafa Öztürk, "Meâl Kavramının Mahiyeti, Tarihçesi ve Meâlcilik Tecrübesi", *Kur'ân Mealleri ve Metin Merkezci Yorum*, ed. Mustafa Çağrı (İstanbul: Kuramer, 2019), 159; Geniş bilgi için ayrıca bk. Düccane Cündioğlu, "Matbû Türkçe Kur'an Çevirileri ve Kur'an

Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında da Kur'an'ın ana dilde anlaşılması için çeşitli mealler yazılmıştır.¹⁶ Bu meallerden bazılarında yeni Türkiye'nin ideolojik düşünce ve inanç kodlarını görmek mümkündür. Hatta Cumhuriyet döneminde yazılan mealleri, sadece İslâm'ı ve Kur'an'ı daha sağlıklı biçimde anlamak şeklinde yorumlamak doğru bir yaklaşım olmayacaktır. Bu eğilimin ana dilde Kur'an ve ana dilde ibadetle yakından ilgisi vardır.¹⁷ Nitekim bazı meallerin, o dönemin arzusunu karşılamak üzere yazıldığı meal yazarları tarafından da ifade edilmiştir.¹⁸

Bu dönemde yapılan tercümelelerin bir kısmı, ilmi bakımdan zayıf ve ehliyetsiz kişilerin elinden çıkmıştır. Hatta, Kur'an metnine bakılmaksızın Fransızca ya da İngilizceden tercüme mealler de yazılmıştır. Bazı mealler ise Müslüman olmayan mütercimler tarafından kaleme alınmıştır.¹⁹ TBMM'nin, 1925 yılında temel İslâmî kültürün topluma aktarımı için Elmalılı Hamdi Yazır'a tefsir, Mehmet Âkif'e meal yazma görevi vermesi, bu dönemde yazılan meallerin yetersizliğini gidermek amacı taşıdığını göstermektedir.²⁰

Çevirilerinde Yöntem Sorunu -Bir Giriş Denemesi-", 2. Kur'an Sempozyumu Tebliğler-Müzakeler, (1996), 157-237; Bu dönemde yazılan en önemli iki meal çalışmasından biri Ayıntâbî Mehmed Efendi'nin Terceme-i Tefsir-i Tıbyân'ı (1841), diğeri de İsmail Ferruh Efendi'nin Tefsir-i Mevâkib'idir. Geniş bilgi için bk.: Düccane Cündioğlu, *Kur'an Çevirilerinin Dünyası* (İstanbul: Kapı Yayınları, 2018), 85.

¹⁶ Süleyman Tefkî el-Hüseynî, *Kur'an-ı Kerîm Tercemesi* (İstanbul, 1924); Bu eserin Cumhuriyet döneminde ilk neşredilen meal olduğu ifade edilmiştir. Geniş bilgi için bk.: Mustafa Öztürk, *Cumhuriyet Türkiyesinde Meal ve Tefsirin Serencamı* (Ankara: Ankara Okulu, 2017), 24.

¹⁷ Öztürk, "Meâl Kavramının Mahiyeti, Tarihçesi ve Meâlcilik Tecrübesi", 131; Türkiyedeki Türkçe İbadet tartışmaları hakkında bk. Düccane Cündioğlu, *Türkçe Kur'an ve Cumhuriyet İdeolojisi* (İstanbul: Kitapevi, 1998); Düccane Cündioğlu, *Bir Siyasi Proje Olarak Türkçe İbadet I* (İstanbul, 1999).

¹⁸ Bu amaca hizmet eden en önemli örneklerden biri Bedri Noyan'ın kaleme aldığı Kur'an-ı Kerîm (Manzum Meal) adlı çalışmadır. O bu çalışmasında halkın konuşma dilini kullanarak hece vezni ile meal yazmıştır. Kendisi de özellikle Atatürk'ün köklü isteğini yerine getirdiğini söyler. *Kur'an-ı Kerîm (Manzum Meal)*, çev. Bedri Noyan Dedebeba (Ankara: Ardıç Yayınları, 2007), 6.

¹⁹ Aydar, *Kur'an-ı Kerîm'in Tercümesi Meselesi*, 115; Öztürk, *Cumhuriyet Türkiyesinde Meal ve Tefsirin Serencamı*, 23-24.

²⁰ İsmail Hakkı İzmîrli, *Kur'an-ı Kerîm ve Türkçe Anlamı* (İstanbul: Eren Yayınları, ts.); Ömer Rıza Doğrul, *Tanrı Buyruğu* (İstanbul: Ahmet Halit Kitabevi, 1955); Hasan Basri Çantay, *Kur'an-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm* (İstanbul: Elif Ofset, 1990); Ömer Nasuhi Bilmen, *Kur'an-ı*

Bu dönemde yazılan meallerin temel eleştiri noktalarından biri de dil konusudur. Kur'an metnine sadakat göstermek, Allah'ın muradını olduğu gibi yansıtmak gibi gayelerle Kur'an metnine kelimesi kelimesine uygunluk metoduyla yapılan çalışmalar, insanların Kur'an'ı ana dillerinde de anlamının önünde engel olarak görülmüştür. Çünkü sırât-ı müstakîm,²¹ fetva,²² tevbe-i nasuh²³ ve nefsi-mutmainne²⁴ gibi kimi kelime ve terkipler, kaynak dilden ödüncleme yoluyla sadece latinize edilerek verilirken kimi kelimeler, olası anlamlardan biri seçilerek tercüme edilmiştir. Yine söz konusu mealler, akıcı olmamak ve edebî zevk vermemek yönüyle eleştirilmiştir.

Yeni Türkiye'nin din işlerini yönetmek görevi anayasal olarak uhdesine tevdi edilen Diyanet İşleri Başkanlığı'nın meal konusuna ileri sayılabilecek bir tarihte el attığını söylemek mümkündür. Başkanlık, bu alanda tekrar edecek adımlarının ilkini 1961'de Hüseyin Atay ve Yaşar Kutluay tarafından yazılan *Kur'ân-ı Kerîm ve Türkçe Anlamı, Meal* adıyla ortaya koymuştur. Bu süreçten sonra meal yazımında yeni bir ivme oluşmuştur. Tarihi gelişime bakıldığında bireysel gayretlerle yazılan meallerin yanında heyet olarak yazılan mealler de vardır. Bunun yanında cemaat ya da grup olarak nitelendirilebilecek yapıların hazırladığı bazı çalışmalar da mevcuttur. Tüm bu süreçlerde meal yazımındaki hedeflerin, bazı istisnaları olmakla birlikte,²⁵ Kur'an'ı Türkçe olarak anlamak olduğunu söyleyebiliriz.

Kerîm'in Türkçe Meâli Âlisi (İstanbul: Tuğra Neşriyat, 1402); Hüseyin Kazım Kadri, *Nûru'l-Beyân Kur'an'ın Türkçe Tercümesi* (İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1340); Cemil Saîd, *Türkçe Kur'ân-ı Kerîm* (b.y.: y.y., 1925); Abdülbâki Gölpınarlı, *Kur'ân-ı Kerîm ve Meâli* (İstanbul: Elif Kitapevi, 2003).

²¹ el-Fâtîha 1/6.

²² en-Neml 27/32.

²³ et-Tahrîm 66/8.

²⁴ el-Fecr 89/27.

²⁵ Bazı mealler, Kur'an'ı ana dilde anlamayı Türkçe ibadet fikri çerçevesinde ele almış ve bu hedeflerini kendileri de doğrudan ifade etmiştir. Örneğin: Dede Baba, *Kur'ân-ı Kerîm (Manzum Meal)*; Ali Rıza Safa, *Kur'ân-ı Kerîm -Gerçek-* (İstanbul: İleri Yayınları, 2018); Bazı mealler de ideolojik saiklerle yazılmıştır. Örneğin: Edip Yüksel, *Mesaj: Kur'an Çevirisi* (İstanbul: Ozan Yayıncılık, 2013).

2. Meal Yazımındaki Amaçlar

Bilindiği gibi genelde meallerde, giriş, ön söz, sunuş ya da takdim veya hatime bölümlerine yer verilmiştir. Bu bölümler, mealin hedefi, hedef kitlesi, amacı ve metodu, Kur'an'ı anlama yöntemleri ve Kur'an kavram ve mefhumuna bakış açılarını yansıtmaları bakımından çok önemlidir. Tüm meallerde olmasa da birçoğunda verilen bilgiler, meal yazarının kastını ortaya koyduğu gibi, Kur'an'ı anlama ve yorumlamaya dair önemli müktesebat oluşturmaktadır.²⁶ Bazı meallerin metoda dair izahları yazarın amaçlarına da referans olmaktadır.²⁷ Birtakım meallerde de daha önceki meallerde eksik olarak görülen noktalara atıf yapılarak yeni mealin kaleme alınma amacı temellendirilmiştir. Hatta bu metodun en yaygın gerekçe olduğunu söyleyebiliriz. Örneğin, Türkçeyi kullanmada noksanlık, kaynak dile hâkimiyetsizlik, bağlamın dikkate alınmaması, hadislerin göz ardı edilmesi gibi tüm sebepler çeviride eksiklik olarak gösterilirken bu noktaların ikmal edilmesiyle mealin hazırlandığı ve daha nitelikli bir eser ortaya konulduğu izlenimi verilmektedir.

Meal yazarı, çalışmasını yapmaya karar verirken neyi amaçlıyorsa, ona uygun metod ve bilgi malzemesi kullanır. Yani meal yaparken Kur'an metnini, dikkate aldığı kriterlere göre inşa eder.²⁸ Sözelimi, meal yazarının odağında, bağlam, dilde sadelik ya da güncellik, kaynak metne bağlılık, modern çeviri kuramları vb. unsurlardan hangisi varsa, mealin muhteva ve şekli de bu belirlemelere göre biçim alır.²⁹ Meallerdeki teknik detaylar da amacın gerçekleşmesini etkileyen unsurlar

²⁶ Mehmet Okuyan, *Açıklamalı Kur'an: Meal-Tefsir* (İstanbul: Haliç Üniversitesi Yayınları, 2022), XII-XXII; Ahmed Davudoğlu, *Kur'ân-ı Kerim ve İzahlı Meâli* (İstanbul: Çelik Yayın-Dağıtım, ts.), Önsöz, II.

²⁷ Hasan Elik - Muhammed Coşkun, *Kur'an Tefsiri -İndirildiği Dönem Işığında-* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Vakfı Yayınları, 2016), Giriş, 15-19.

²⁸ Abdülcelil Bilgin meal mukaddimelerinden yola çıkarak meal yazıcılığını besleyen refleksleri Psikolojik ve Sosyal refleksler şeklinde iki ana başlıkta toplamıştır. Geniş bilgi için bk.: Abdülcelil Bilgin, "Meal Yazıcılığını Tetikleyen Psiko-Sosyal Refleksler", *Kur'an Mealleri ve Metin-Merkezci Yorum*, ed. Mustafa Çağrırcı (İstanbul: Kuramer, 2021), 245-271.

²⁹ Meallerin yazılış amaçlarına dair geniş bilgi için bk. Öztürk, *Cumhuriyet Türkiyesinde Meal ve Tefsirin Serencamı*, 13-76; Osman Kara, "Teori ve Uygulama Açısından Meallerin Girişleri", *İlahiyat Tetkikleri Dergisi* 47 (2017), 9-30.

olup makalemizin hacmini artıracığından başka bir çalışmaya havalesi uygun görülmüştür.

Meal yazımı, temelde bir ihtiyacın tezahürüdür. Bu durum, Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde yazılan meallerin ortak amacı olduğu gibi sonraki dönemlerde de aynı ihtiyacın devam ettiği görülür. Hatta her dönemde dil ve üslup bakımından ihtiyacın yenilediğini söylemek mümkündür. Bu durumu dönemin Diyanet İşleri Reisi Hasan Hüsnü Erdem (öl. 1974) şu sözlerle dile getirir: “Genç ihtiyar, bazı Müslüman vatandaşlarımız daha önce yazılan meallerin gerek eskilerinden gerek yenilerinden hangisinin itimada şayan ve tavsiyeye layık görüldüğünü Diyanet İşleri Başkanlığı'na sormaktadır.”³⁰ Meal yazmanın farklı amaçları olsa da her dönemde yeni meallerin yazımına ihtiyaç duyulmuştur. Bu konuyu on beşinci Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Nuri Yılmaz, ilmî ve kültürel faaliyetlerin sürekli değiştiği, toplumsal ihtiyaç ve sorunların arttığı, İslam konusunda yeni gündemlerin olduğu ve toplumsal değişim dikkate alındığında her dönem yeni meal ve tefsirlere ihtiyaç olduğu şeklinde vurgulamıştır.³¹ Aşağıdaki başlıklarda, bazı mealler üzerinden, meallerin yazılış amaçları kategorik olarak verilmiştir.

Her bakımdan kaliteli bir meal için için, iyi bir çeviri yönteminin belirlenmesi kaçınılmazdır. Kur'an tercümelerindeki tatminsizliğin ve kalite arayışının biteviye devam etmesinde, yöntemsel sorunların varlığı önemli bir etkidir. Bunun için muhatap metin olan Kur'an mahiyeti, tanımı, odak kavramları, Kur'an metninin kutsallığı, mealin ise insan yorumu olduğu gibi konularda zihinlerin netleşmesi gerekir.³²

³⁰ Hüseyin Atay - Yaşar Kutluay, *Kur'an-ı Kerîm ve Türkçe Anlamı* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1961) Hasan Hüsnü Erdem'e ait Önsöz, V.

³¹ Mehmet Nuri Yılmaz, *Kur'an-ı Kerîm ve Meâli* (Ankara: Kürsü Yayıncılık, 1998), Önsöz, II.

³² Kur'an tercümelerinin metot ve yöntem sorunlarıyla ilgili geniş bilgi için bk. Halil Hacımüftüoğlu, *Kuran Tercümelerinde Yöntem Sorunu* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2008); Cündioğlu, “Matbû Türkçe Kur'an Çevirileri ve Kur'an Çevirilerinde Yöntem Sorunu - Bir Giriş Denemesi-”.

2.1. Çeşitli Yönleriyle Dil Konusunu Amaç Edinen Mealler

Meallerdeki dil konusu farklı saik ve seviyelerde tartışılmıştır. Dili, anlama konusunun merkezi olarak ele alanlar olduğu gibi ulusçuluk bağlamında ve ana dilde ibadet öznesi olarak da değerlendirenler olmuştur. Bir dilden başka bir dile tercüme edilen eserlerin, kaynak metindeki anlam ve mesajları birebir iletmesi imkân dâhilinde olsa da çok zor bir ihtimal olduğu genel kabul gören bir durumdur. Tercümesi yapılan metin Kur'an olunca, bunun imkânsız olduğu hakkında İslâm âlimlerinin neredeyse tamamı ittifak eder.

2.1.1. Anlaşılır Dil Vurgusu

Kur'an'ın, anlam ve mesajının doğru ve anlaşılır biçimde başka bir dile aktarılması önemlidir. Türkçe meallerde en çok eksikliği hissedilen ve olması beklenen önemli noktaların başında da yalın ve anlaşılır bir dil ve üslûbun gerekliliği gelmektedir. Bu konuyu, meal yazımının amacı olarak belirleyen Hasan Basri Çantay (öl. 1964) şunları söylemiştir: *“Görüyoruz ki elde halkın da münevverlerin de hep birden aradığı faideyi temin edecek izahlı Kur'ân-ı Kerîm yoktur. Mevcutların da ya hem dili ve şivesi pürüzlü hem gidişi münafık, iki yüzlü, ya görünüşte dili oldukça akık, fikri ve mezhebi sapık, ya dil yanı şöyle böyle usta malı, tedkik ve teknik tarafı hatalı; ya dili çok zayıf, ilmi görünüşü bugünün ihtiyacına göre pek hafif; yahut dili üzgün, ilmi seviyelerden cidden üstündür. Ammenin zevk ve istifade ile yorulmadan ve usanmadan okuyabileceği bir izahlı “Meal-i Ker'im” vücuduna kat'i ihtiyaç bulunduğunu takdir ve teslim etmemek mümkün değildir.”*³³ Çantay'ın bu ifadeleri söz konusu mealin yazılış gayesini ortaya koyarken aynı zamanda dönemin meal algısına da işaret etmektedir. İfadelerden, sayıca çok fazla olmasa da meal yazarlarının ehliyetine dair soru işaretlerinin yanında, meallerin dil bakımından sorunlu, mezhepçi, ilmîlikten uzak, açıklamadan yoksun ya da muğlaklık problemlerinin olduğu anlaşılmaktadır.

Örneğin Hüseyin Kazım Kadri'nin (öl. 1934) Şeyh Muhsin-i Fânî müstear ismiyle yayınladığı *Nâru'l-Beyân, Kur'ân-ı Kerîm Tefsirinin Türkçe Tercümesi* isimli tercümenin kaleme alınmasındaki amaç şöyle ifade edilir: *“İmdi, az zaman içinde çok malumat istihsaline ihtiyaç hasıl olmuş ve Türkler için tercüme tarikiyle muhtasar ve müfid ve şive-i*

³³ Çantay, *Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm*, 1/8.

ifadesi ve selika-ı asra muvafık ve sehlü'l-mutâla'a bir tefsir yazılmak lüzumu her tarafta hissedilmeye başlamıştır.”³⁴ İbrahim Hilmi Çığırça (öl. 1963), bir heyete hazırlattığını söyleyip izmirli İsmail Hakkı Efendi'ye de tetkik ettirip bastırıldığı, ancak Suriyeli bir Hıristiyan olan Zeki Megamiz tarafından yazıldığı bilinen *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Tercümesi*³⁵ adlı tercümenin takdiminde şunları söylemiştir. “Türk vatandaşlarıma bir hizmeti dindaranede bulunmak üzere Kur'an-ı Azîmüşşân'ın mealî münîfîni açık ve selis bir Türkçe ile neşrediyorum”.³⁶ İbrahim Hilmi'nin bu amacın yanında fikri ve ictimâî bir inkilâp düşüncesine sahip olduğu da ileriki sayfalardaki ifadelerinden anlaşılmaktadır.³⁷

Benzer amaçla mealini yazdığı anlaşılan Abdülhakî Gölpinarlı da (öl. 1982) önceki meal yazarlarının, kendilerinin de bildikleri birçok şeyi, ancak bilenlere anlattıklarını, bilmeyenleri düşünmediklerini, halkı ve gençleri dikkate almadıklarını, sadece anlatma gayretine düştüklerini söylemiştir.³⁸ Aynı amaca matuf olarak Salih Özbey de sade ve basit bir meal yazmanın İslam âlemine yapılacak hizmetlerden en büyüğü olduğunu ve bu sayede Kur'an'ın manalarının kolayca anlaşılacağını vurgularken,³⁹ Sadık Türkmen ise “meal yazımında asolanın; insanların konuşma, yazma, anlama diline hitap edebilmek ve çevirinin/mealini dilini, halkın genel kültürü ve anlayışı ile uyumlu hale getirebilmek olduğunu” söylemiştir.⁴⁰

Anlaşılabir dil vurgusunun önemine dikkat çeken Süleyman Ateş ise şunları söylemiştir: “Kur'an-ı Kerim'in dilimize birçok tercümesi yapılmıştır. Bunların bir

³⁴ Kadri, *Nûru'l-Beyân Kur'an'ın Türkçe Tercümesi*, Giriş, I.

³⁵ Osman Ergin, *Türk Maarif Tarihi* (İstanbul: Eser Matbaası, 1977), 5/1927.

³⁶ Zeki Megamiz, *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Tercümesi* (İstanbul: Marifet Matbaası, 1344) İbrahim Hilmi tarafından yazılan takdim yazısı, I.

³⁷ İsmayıl Baltacıoğlu tarafından yapılan meal de önsöz içermediği halde bu amaçla yazıldığı bilinmektedir ve üslup ve muhtevasından da bu amaç anlaşılmaktadır. Geniş bilgi için bk. Baltacıoğlu, *Kur'an*.

³⁸ Gölpinarlı, *Kur'an-ı Kerim ve Meâli*, Açıklama, XXV.

³⁹ Salih Özbey, *Kur'an-ı Kerim Sebeb-i Nüzûlü Açıklamalı ve Kelime Meâli* (Adıyaman, 2006), Giriş, II.

⁴⁰ Sadık Türkmen, *İniş Sırasına Göre Kur'an'ın (Kâinat/Sünnet ve Akıl/Bilim Işığında Yapılmış) Türkçe Çevirisi* (İstanbul: Sadık Türkmen Yayınları, 2010), 8.

kısının dili eskimiş, gençlerimiz onları anlayamaz duruma gelmiştir.”⁴¹ Bayraktar Bayraklı da “Yüce Allah'ın bize uzattığı akıl ipi ile vahiy ipini buluşturmak ve insanı yüceltmek, din eğitiminin hareket noktası olmaktadır. Bunu gerçekleştirmenin yolu, ana dili ile öğretimdir. Her toplum Kur'ân'ı kendi dili ile daha iyi anlayabilir, tanıyabilir ve hayatı ile buluşturabilir. Kur'ân mealini ve tefsirini yapmamızın amacını da bu ilke belirlemektedir.”⁴² demiştir.

Meallerde muhatap kitleyi dikkate almak başarılı bir metin ortaya koymak için önemli bir ilkedir. Özellikle, genç kuşağın meal okuma arzusunu dikkate alan ya da meal okuma konusunda bir farkındalık oluşturmak için güncel dille meal yazmak önemli bir metottur. Ancak okuyucu kitleyi seçmek tam olarak yazarın elinde değildir. Yazar, içinden gelen bir reflekse ya da eksikliğini gördüğü bir noktadan hareketle meali yazdıktan sonra okuyucuların tercihini beklemek durumundadır. Örneğin, Ömer Sevinçgil, yazarlık deneyimini yansıtmayı hedeflediği mealini, gençlerin anlayabileceği bir dil ve üslûpla kaleme aldığı ifade etse de⁴³ söz konusu mealin ilgili muhatap kitle tarafından ne derece okunduğu ya da okunduğunda anlaşılabilirlik düzeyi veya Kur'an'ın mesajını iletme başarısı ayrıca irdelenmelidir.

Cumhuriyetin ilk yıllarından 2000'li yıllara kadar yazılan meallerin birçoğunda, hatta daha sonra yapılan çalışmalar da azade kalmayacak şekilde, Arapça, Farsça ya da Osmanlıca kelimeler yer almıştır. Bazı kelimeler de Arapça aslıyla ödünçleme olarak sadece latinize edilerek meallere yansıtılmıştır. İlk dönemler için bu kelimelerin anlaşılması mümkündür. Çünkü tahsil gören ya da görmeyen kişilerde bu kelime ve kavramlara aynı seviyede olmasa da aşinalık vardı. Ancak özellikle 2000'li yıllardan sonra bu kelimeler artık toplum için yabancı kelime mahiyeti taşıyor hale gelmiştir. Bu da dilde anlaşılabilirlik probleminin bir parçasıdır. Bazı yazarlar, bu durumu göz önünde bulundurarak meal yazdıklarını söylemiştir. Örneğin, Şaban Piriş, geçmiş dönemde toplumun dil ve kültür bakımından Arapça ve Farsça menşeli kelimelere yabancı olmadığından o gün yazılan meallerin anlayışla karşılanabileceğini ancak

⁴¹ Süleyman Ateş, *Kur'ân-ı Kerîm ve Cümle Meâli* (İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, t.y.), 7.

⁴² Bayraktar Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Meâli* (İstanbul: Bayraklı Yayınları, 2016), Önsöz, I.

⁴³ Ömer Sevinçgil, *Gençler İçin Kur'an Meali* (İstanbul: Carpe Diem, 2013), Takdim, II.

farklılaşan ve değişen günümüz toplumuna hala geçen yüzyılın ifadeleriyle seslenmenin, anlaşılammaya neden olacağını ifade eder ve meallerdeki maksat anlaşılmmak olduğundan sade ve anlaşılır meallerin yazılmasının gereğine dikkat çeker.⁴⁴

Hüseyin Peker ise, “Anlamın en doğru, en anlaşılır ve en güzel şekilde Türkçe nasıl ifade edilebileceğini” göz önünde tutarak hareket ettiğini söyler.⁴⁵ Celal Yıldırım'ın da herkesin anlayabileceği bir sadelikle Kur'an'ın anlamını sunmayı hedeflediği ifadelerinden anlaşılmmaktadır.⁴⁶ Hüseyin Atay ise, her bir eserin yirmi yılda bir yeniden tercümesini önerirken bu ilkeye göre, dilin yaşayan bir varlık olması hasebiyle Kur'an tercümelerinin de güncelleştirilmesinin önemine vurgu yapar.⁴⁷ Adnan Sütmen de manzum tarzda yazdığı mealini, din âlimleri için yazmadığını, çünkü ulemânın Arapça bildiğini; çocuklara, gençlere, yetişkinlere, dolayısıyla Kur'an'ı okuduklarında anlamayanlara bir nebze fikir vermek için ve kulağa hoş gelsin diye de manzum tarzda yazdığını söylemiştir.⁴⁸ Burada bir parantez açarak Kur'an'ın anlamının şiir ya da manzum şekilde yazılmasının taşıyacağı sakinca ve sorunların olduğunu söylemek izahtan vareste bir konudur.

Görüldüğü üzere meallere yönelik genel eleştirilerden biri de dil ve üslup noktasında yoğunlaşır. Pek çok çalışma, dil yönünden okuyucu kitlenin anlayabileceği nitelikte bir eser ortaya konulmmk iddiasıyla yazılmıştır. Bu iddianın en belirgin söylemlerinden biri *Yaşayan Dil* vurgusudur. Bu bağlamda bazı mealler, Kur'an'ın edebi üslûbunun, fesahat ve belagat inceliklerinin semâvî olsun ya da olmasın diğer kitaplarla kıyaslanmayacak derecede üstün olduğu ve meallerin de

⁴⁴ Şaban Piriş, *Kur'an-ı Kerim Türkçe Anlamı* (Kayseri: Okyanus Kitapevi, 2013), 6; Benzer ifadeler için bk. Abdullah Parlıyan, *Kur'an-ı Kerim ve Özlü Tefsir* (Konya: Konya Kitapçılık, 2003), 3; Ali Rıza Sağman, *Lafzen ve Meâlen Kur'an-ı Hakim'in Tercemesi* (İstanbul: Üçdal Neşriyat, ts.), Takdim, I.

⁴⁵ Hüseyin Peker, *Kur'an Meâli -Sade ve Akıcı Bir Üslup-* (Ankara: Gece Kitaplığı, 2015), Önsöz, 7-8.

⁴⁶ Celal Yıldırım, *Tefsirli Kur'an-ı Kerim Meâli* (İzmir: Anadolu Yayınları, 1984), Önsöz, II.

⁴⁷ Hüseyin Atay, *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Anlamı (Meâl)* (Ankara: SEK Yayınları, 1995), Sunuş, II; Benzer ifadeler için bk. Mustafa Hizmetli, *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Anlamı* (Ankara: Birleşik Yayıncılık, 1997), 5.

⁴⁸ A. Adnan Sütmen, *Kur'an-ı Kerim'in Meâlen Manzum Açıklaması* (İstanbul: Üçdal Neşriyat, 1984), Önsöz, I.

Kur'an'ın bu vasfını ortaya koymak için daha anlaşılır şekilde yazılması gerektiği iddiasıyla yazılmıştır.⁴⁹ Bu durum, meal yazarları için yeni çalışma yapma konusunda hareket noktası olmuştur. Kolay anlaşılabilirlik ve akıcı dil kullanmak amacı çok sayıda mealin ortak noktasıdır.⁵⁰

Gelinen noktada, mevcut meallere yönelik yapılan en temel ve çoğu kişi tarafından kabul edilen eleştiri, piyasada yüzlerce çalışma olmasına rağmen, günümüz insanının rahat bir şekilde anlayabileceği, sıkılmadan okuyabileceği nitelikte ve sayıda mealin olmamasıdır. Bu durum aynı zamanda toplumda ciddi bir ihtiyaç oluşturmaktadır. Görüldüğü üzere birçok meal yazarı bu ihtiyaca cevap verme iddiasıyla meal hazırlamıştır. Ancak söz konusu eleştirinin mevcudiyetini hala muhafaza etmesi, yapılan çalışmaların, bu iddialarını gerçekleştiremediğini göstermektedir. Bir anlamda “anlaşılma” problemini merkeze alan mealler ciddi sayıda artmış ve insanımızın tercih yapmasını zorlaştıracak nitelikte meal enflasyonu denebilecek yeni problemlere neden olmuştur.

2.1.2. Ana Dilde Kur'an'ı Anlama Amacıyla Meal Yazımı

Bir önceki başlıkta da ifade ettiğimiz meallerdeki dil meselesi farklı boyutlarıyla tartışılan bir konudur. Dilin daha rahat anlaşılabilirliğinin yanında, Türkçe'nin meallerdeki varlığı, ulusçuluk ve milli devlet anlayışı çerçevesinde tartışılmıştır. Bu sebeple Cumhuriyet'in ilk yıllarında kaleme alınan bazı tercümelere, Türkler için anlaşılması kolay ve kısa bir tercüme yapma amacı güdülmüştür.⁵¹

⁴⁹ Örneğin bk. Cemal Külünkoğlu, *Kur'an-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli* (İstanbul: Asır, 2010), Takdim, 2-3.

⁵⁰ Ümit Şimşek, *Kur'an-ı Kerîm ve Açıklamalı Meali* (İstanbul: Zafer Yayınları, 2004), Sunuş, X-XI; Osman Nur, *Kur'an-ı Kerîm ve Türkçe Açıklaması* (İstanbul: Metamorfoz Yayıncılık, 2017), Önsöz, XI; Yılmaz, *Kur'an-ı Kerîm ve Meâli*, Sunarken, III.

⁵¹ Kara, “Teori ve Uygulama Açısından Meâllerin Girişleri”, 11; Yeni Cumhuriyet idaresi 1925 yılında temel islâmî kültürün millete kendi diliyle öğretilmesi gerektiği düşüncesinden hareketle TBMM'nde bir Kur'an tercümesi ve tefsiri ile Sahîh-i Buharı muhtasarı Tercîd-i Sarîh tercümesi hazırlatılmasına karar vermiş, bu işler için Diyanet İşleri Riyaseti'ne bir tahsisat ayrılmıştı. O dönemde herkesin itimat edebileceği nitelikte bir Kur'an tercümesi mevcut değildi. Bu görev de Mehmet Akif Ersoy'a verilmişti. Tercüme yazmak üzere Mısır'a giden ve eserini orada ikmal eden Akif, yazdığı Kur'an Meali'nin basımını yaptırmadan yakılmasını istemiştir. Mehmed Akif Ersoy, *Kur'an Meâli* (İstanbul: Mahya Yayınları, 2013), Giriş, XI-XII.

Ana dilde Kur'an'ı anlama gayesiyle yazılan mealler oldukça büyük yekûn tutar. Bu konudaki en önemli örneklerden biri Mehmet Çakır'ın mealidir. "Bu çeviri, Peygamber Türk olsaydı, Kur'ân'ı nasıl ifade ederdi anlayışıyla yapılmıştır."⁵² Bu sözler, Kur'ân-ı Kerîm'in Peygamberimizin ifadesi olduğu; diğer bir deyişle, Kur'an lafızlarının Allah'a değil de Peygamber'e ait olduğu gibi bir vehme kapı açma ihtimali söz konudur.⁵³ şeklinde yorumlansa da meal yazarının kastının, Kur'an'ın Türkçe konuşanlar tarafından tam ve net olarak anlaşılmasını hedeflediği düşünülmektedir. Ancak, ifade biçimi kastın tam olarak ortaya konamamasına neden olmuştur.

Cemil Kılıç'ın yazdığı mealdeki başka mahzurlar bir tarafa, aynı saikle yazdığı mealinde şunları söyler: "Anlamak için Türkçe Kur'an adlı çalışmamızın en büyük özgülüğü dilidir. Türk dilinin olanakları el verdiğince akıcı ve duru bir Türkçe ile yaptığımız çalışmamız; anlamanın, daha doğrusu doğru anlamanın yolunu diğer çevirilere göre daha fazla açmaktadır. Çünkü diğer çevirilerde pek çok Arapça kelime, kavram ve terim Türkçede karşılığı yok saviyla olduğu gibi aktarılmıştır."⁵⁴ Benzer düşüncedeki İhsan Eliaçık da şunları söyler: "Kur'an meal çalışmasıyla biz şunu yapmış oluyoruz: Yedinci yüzyıl Sami/Arap dil, tarih ve kültür evreni ortamında ortaya çıkmış bir metni, 21. yüzyıl Türk dil, tarih ve kültür evreni ortamına getirmiş oluyoruz. "Yaşayan Kur'an; Türkçe Meal/Tefsir" adıyla elinizde duran bu eser, uzun yıllara dayanan ve gerçeği sadece gerçeği aramak dışında hiçbir amacı olmayan gönüllü bir uğraşın semeresi olarak karşınızdadır."⁵⁵

Bu ifadeler, Kur'an'ı güncel dil ile sunmak gibi bir iddia taşısa da Kur'an'ın nazil olduğu dönemi ve şartları, Kur'an'ın ilk muhatabı olan Hz. Peygamber'i yok sayan, inzâl sürecinin bağlamını ve muhataplarını dikkate almayan bir anlayıştır. Neticede

⁵² Mehmet Çakır, *Türkçe Kur'an* (Ankara: Özkan Matbaacılık, ts.), Önsöz, 5.

⁵³ Hikmet Akdemir, "'Kur'ân-ı Kerîm ve Türkçesi' Adlı Çeviriye Dair Bazı Değerlendirmeler", *Marife: Bilimsel Birikim (Marife: Dini Araştırmalar Dergisi)* 5/2 (2005), 77.

⁵⁴ Mustafa Cemil Kılıç, *Türkçe Kur'an* (İstanbul: y.y., 2012), 20-21; Bu mealin Kur'an'ın bazı odak kavramları hakkındaki yaklaşımları için bk. Fatih Kanca, "Kur'an'ın Bazı Odak Kavramlarının Meallere Yansıtılma Sorunu 'Anlamak İçin Türkiye Kur'an (Meal)' Adlı Çalışma Örneğinde", *Trabzon İlahiyat Dergisi* 9/1 (2022), 1-37.

⁵⁵ R. İhsan Eliaçık, *Nuzül Sırasına Göre Yaşayan Kur'ân Türkçe Meal - Tefsir* (İstanbul: İnşa Yayınları, 2014), 12.

Kur'an, belli bir coğrafya ve belli bir zaman diliminde var olmuş, dil ve üslûp olarak muhatap toplumun dil ve kültürünü kullanmış bir metindir. Kur'an'ı kavram ve mefhumlarıyla nazil olduğu vasattan arındırarak anlama çabası, Kur'an'ın vahiy sürecini, esbâb-ı nüzûlünü, hükümleri inşa ediş sebep ve sonuçlarını göz ardı etmek demektir. Bu da Kur'an'ın mana ve mesajını anlamayı engelleyen nedenlerden biridir.

Meallerin önsözlerinde her ne kadar yazılış amacı olarak ana dil vurgusu yapılmış olsa da meallerin hazırlandığı vasatta yapılan tartışmalar ve meallerin hazırlanma gerekçelerinin dile getirildiği satır aralarından tek amacın “ana dil” olmadığı anlaşılmaktadır. Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki ulusçuluk tartışmaları ve bu tartışmaların gölgesinde ve akabinde verilen meal siparişleri, bu durumun en bariz göstergesidir.

2.1.3. Türkçe İbadete Zemin Amaçlı Meal Yazımı

Ana dilde Kur'an tercümelerinin tamamının, sadece Kur'an'ı anlama amacına matuf olduğunu söylemek çok iyimser bir yaklaşım olur. Çünkü hangi amaçla yazılırsa yazılsın, Kur'an çevirileri önemli ölçüde siyasi bir amacın gerçekleşmesine hizmet etmiştir.⁵⁶ Bu amaçların ülkemizdeki tezahürlerinden biri de Türkçe ibadet girişimleridir. Cumhuriyetin ilk yıllarında Türkçe Kur'an vurgusu, bazı meallerde Türkçe ibadet merkezinde tartışılmıştır. Bu amaçla bazı mealler yazılmış ve din anlayışının merkezine bu fikrin yerleştirilmesi için çaba sarfedilmiştir.

Bu amaca hizmet eden en önemli örneklerden biri Bedreddin Noyan Dede Baba'nın (öl. 1997) kaleme aldığı *Kur'ân-ı Kerîm (Manzum Meal)* adlı çalışmadır. O bu çalışmasında halkın konuşma dilini kullanarak hece vezni ile meal yazmıştır. Kendisi de özellikle Atatürk'ün köklü isteğini yerine getirdiğini söyler.⁵⁷ Manzum meal tarzındaki bu çalışmada Türkçe vurgusu, Türkçe ibadete kapı aralayan bir

⁵⁶ Cündioğlu, *Kur'an Çevirilerinin Dünyası*, 1.

⁵⁷ Dede Baba, *Kur'ân-ı Kerîm (Manzum Meal)*, 6.

anlayışı temellendirmeye yöneliktir.⁵⁸ Besim Atalay da (öl. 1965) Türkçe Kur'an ve Türkçe ibadet konusunda ısrarlı olan ilk meal yazarlarından biridir.⁵⁹

Bu anlayışın bir adım ötesi olarak, Kur'an'ın çevirilerini Kur'an olarak gören bazı çalışmalar da yapılmıştır. Örneğin Ali Rıza Safa, Kur'ân-ı Kerîm -Gerçek- adlı çalışmasında farklı dillere yapılan Kur'an çevirilerinin, Kur'an'ın ta kendisi olduğunu ve Kur'an çevirileriyle yapılan okuyuş ve yakarışların Allah'ın hoşnutluğunu kazandıracakını söylemiştir.⁶⁰ Yazarın, meal çalışmasında meal üzerinden Kur'an'la, laikliği uyumlu hale getirmek ve laikliği de temellendirmek gayreti görülür.

Bunun yanında, Sami Kocaoğlu,⁶¹ Adil Ali Atalay,⁶² Mevlüt Akça⁶³ gibi isimler, meal çalışmalarının önsözlerinde Türkçe ya da Türklük vurgularıyla ve manzum mealleriyle bu düşünceyi destekleyen yaklaşımlara sahiptir. Osman Nebioğlu (öl. 1988),⁶⁴ İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu (öl. 1978), Sadi İrmak (öl. 1990) gibi isimler de öz Türkçe konusunda oldukça hararetli görüşlerle maruftur.

Bu yaklaşımlar, Kur'an'ın, ana dilde anlaşılmasını amaçlamak gibi masum ve anlaşılır bir gayeden öte, çevirilerin Kur'an yerine ikamesi, ibadetin dili olması ve bu hükümlere kaynaklık etmesi gibi büyük problemlere öncülük etmektedir. Neticede hâkim kanaate göre, meal Kur'an değil, Kur'ânî bir yorumdur. Kur'an'ın sadece manasını ifade eden sözleri, Kur'an hükmünde tutmak, namazda okumak ve aslına hakkıyla vakıf olunmadan ahkam çıkarmak caiz görülmemiştir.⁶⁵ Türkçe

⁵⁸ Dede Baba, *Kur'ân-ı Kerîm (Manzum Meal)*, 31.

⁵⁹ Besim Atalay'ın meali hakkında geniş ilgi için bk. Ahmet Öz, "Besim Atalay (1882-1965)'in Tanrı Kitabı Adlı Meali", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 6/27 (2013), 428-441.

⁶⁰ Safa, *Kur'ân-ı Kerîm -Gerçek-*, 49; Yazarın Türkçe ibadet konusundaki görüşleri için bk. 41-48.

⁶¹ Sami Kocaoğlu, *İniş Sırasına Göre Apaçık Kur'an ve Türkçe Hikmetli Meâli* (İstanbul: Zafer Matbaası, 2015).

⁶² Adil Ali Atalay, *Kur'ân-ı Kerîm Manzum Meâli ve Tefsir Özeti* (İstanbul: Can Yayınları, 2007).

⁶³ Mevlüt Akça, *Kur'ân-ı Kerîm Mealinin Manzum İfadesi* (Erzurum: y.y., 2005).

⁶⁴ Osman Nebioğlu meali hakkında geniş bilgi için bk. Sadreddin Gümüş, "Cumhuriyet Döneminde (1923-1960 Arası) Meâl Çalışmaları", *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi* 5 (2015), 326-327.

⁶⁵ Atay - Kutluay, *Kur'ân-ı Kerîm ve Türkçe Anlamı*, Hasan Hüsnü Erdem'e ait Önsöz, VI.

tercüme konusunda çekincesi olan âlim ve aydınların endişeleri, meal düzeyinde başlayan Türkçeleştirme akımının Türkçe ibadet anlayışına evrilmesi meselesidir. Örneğin, Mustafa Sabri Efendi (öl. 1954) bu düşüncesini şu şekilde dile getirir: “Caiz olmayan şey Kur’ân-ı Kerîm’i Türkçeye tercüme etmek değil de belki herhangi bir lisan ile tercümesinin namazda tilavet edilmesi meselesidir.”⁶⁶ Bu meyandaki tartışmalarla ilgili olarak Osman Keskiöğlü da (öl. 1989) tercümeyle, Kur’an ya da Allah kelâmı denemeyeceği gibi lafzatullâhın hükümlerini şeri hürmeti de veremeyiz diyerek tartışmaya ortak olmuştur.⁶⁷

2.1.4. Anlam ve Semantik Yöntemi Amaçlayan Mealler

Bazı meallerin odak konusu, kelimelerin semantik anlamını tespit etmek olmuştur. Buna göre, Kur’an’ın anlam ve mesajını anlamak ancak ayetleri oluşturan kelimelerin temel anlamını ve tarihi süreçteki anlamlarını bilmekle mümkündür. Çünkü kelimelerin, Kur’an’ın nazil olduğu dönemde taşıdığı anlamlarla, tarihsel süreçteki anlamları arasında değişme, genişleme, daralma ya da kayma olabilmektedir. Bu da Kur’an’ın anlam ve mesajını anlamada önemli bir unsurdur. İşte bu durumu, yani Kur’an’ın anlamını tespit etme esas olan kelimelerin semantik anlamıdır düşüncesini, meallerin yazılmasında amaç edinen çalışmalar da yapılmıştır. Kur’an, Sâmi dil ailesinden Arap diliyle nazil olmuş, bu dilin imkânlarıyla ifade edilmiştir. Bundan dolayı ayet ve kelimelerin anlamını tayin etmede özellikle o dönemde konuşulan dil ve sosyal çevrenin bilinmesi gerekir.⁶⁸

Örneğin Salih Akdemir, bu amacını şu sözlerle dile getirmiştir: “Kur’an semantiği ile ilgili olan araştırmamız, gerçekleştirmeyi amaçladığımız Kur’an Sözlüğü çalışmamız için gerekli olan art süremlilik semantik inceleme yöntemimizi ve Hz. Peygamber dönemi ile ilgili bazı fiil kökleri için gerçekleştirmeye çalıştığımız sözlük denemelerimizi içerecektir.”⁶⁹ Yazara göre, anlamı belirleme konusunda hangi yöntemin daha uygun olacağı sorunu, araştırma konusuna bağlıdır. Özellikle dini

⁶⁶ Mustafa Sabri, *Dini Müceddidler* (İstanbul: Sebil Yayınları, 1338), 196-197.

⁶⁷ Osman Keskiöğlü, *Kur’ân-ı Kerîm’in Türkçe Açıklaması* (İstanbul: Eren Yayıncılık, 1988), Önsöz, 9.

⁶⁸ Cündioğlü, *Kur’an Çevirilerinin Dünyası*, 15.

⁶⁹ Salih Akdemir, *Son Çağrı Kur’an* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2009), Önsöz, XII.

metinlerin anlaşılması söz konusu olduğunda, kelimelerin kök anlamlarının belirlenmesi için, art süremlili bir semantik araştırma yapılması gerekir.⁷⁰ Erhan Aktaş da “Allah ne diyorsa onu, nasıl diyorsa öyle, ne kadar diyorsa o kadar demek ilkesiyle, sadakatle Kur'an'a bağlılığı esas alan bir çeviriye olan ihtiyacı karşılamak amacıyla meal yazdığını” söylemiştir. Buna göre çevirisini “-kısmen- sözcüklerin kök anlamları dikkate alınarak yapılmış bir çeviri olarak” takdim eder.⁷¹ Ahmet Tekin de Kur'an'ın Anlaşılmasına Doğru isimli meal ve lügat çalışmasında Kur'an kelimelerinin lügattaki manalarına ilaveten mealdeki geniş manaları da dikkate alarak bir meal hazırlamayı amaç edindiğini ifade etmiştir.⁷² Yazar, çalışmada, lügavî anlamı belirginleştirme amacını ön plana çıkarmakla birlikte aynı zamanda Kur'an'ın ana mesajlarının da anlaşılmasını ve yanlış anlamalardan kurtulmanın önemli olduğunu vurgulamayı ön planda tutmaktadır. Bu metodu meale yansıtma amaçları zikredilse de bunda ne derece başarılı oldukları ayrı bir çalışma konusudur. Büyük oranda bağlamla da ilgili olan bu metot, kelimelerin kök anlamlarını tarihsel süreçteki anlam değişimlerinden arındırarak ortaya koymayı hedeflemektedir.

Kaynak Dil-Hedef Dil arasındaki dengeyi koruma refleksiyle meal yazdığını ifade eden Mustafa İslamoğlu, çalışmasının iddiasını, “kaynak dildeki manayı hedef dile mümkün olduğunca yol kazasına uğratmadan taşımak” şeklinde açıklar. Ona göre, “manalar kaynağından hedefine doğru taşınırken yol kazasına uğrayabilirler. Bu kaza bazen anlam genişlemesi bazen de anlam daralması, şeklinde gerçekleşir. Her iki halde de sonuç anlam kaymasıdır. Ona göre *Liyetefekkahû* (لِيَتَفَكَّهُوْا)⁷³ ifadesini fıkıh tahsil etsinler, *sallû 'aleyhi* (صَلُّوْا عَلَيْهِ)⁷⁴ ifadesini salavât getirsinler... şeklinde çevirmek okuru anlam kazasına kurban etmektir.” Yazar, “odak kavramları tek tipleştirmediğini, terimlerin zaman içinde kazandıkları anlamlardan arındırılarak

⁷⁰ Salih Akdemir, *Son Çağrı Kur'an*, Giriş, XV.

⁷¹ Erhan Aktaş, *Kerim Kur'an -Türkçe Çeviri-* (Ankara: Damat Ofset, 2016), Önsöz 10-11; Benzer amaçla yazılan başka örnekler için bk. Müftüoğlu, *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe'ye Tercümesi (Açıklamalı)*, Önsöz, 3; Mete Firidin, *Kur'an-ı Kerim'in Gelişmiş Etimolojik Meali* (y.y.: Derleme Nüshası, t.s.), Önsöz, I-II.

⁷² Ahmet Tekin, *Tefsiri Meal -Kur'an'ın Anlaşılmasına Doğru-* (İstanbul: Kelam Yayınları, 2016), 34.

⁷³ et-Tevbe 9/122.

⁷⁴ el-Ahzâb 33/59.

verildiğini ve bu konuda nüzûl ortamındaki manayı esas aldığını, Kur'ân metninin sunduğu anlam çeşitliliğini dikkate alarak hedef dile, Türkçeye aktarım yapmak için gerekçeli meal yazmak istediğini ve bu tutumun hem Kur'ân'ın hem de okuyucu kitlenin hakkını gözetmek anlamı taşıdığını” ifade etmiştir.⁷⁵

2.2. Anlamı ve Anlamayı Amaç Edinen Mealler

Bazı meallerin yazılış amacı, Kur'an'ı kaynağından öğrenmek, onu anlamak ve anlatmak şeklinde belirlenmiştir. Bu amaç, aslında Kur'an'a yaklaşım biçimleri arasında en makul hedeflerden sayılabilir. Örneğin, Abdullah Akgül, mealinde, “ayetlerin bugün için söylediklerini, bu ayetler üzerinde ittifak edilen manaları vermeyi, bilimsel sonuçlara, çağdaş ihtiyaç ve sorunlara uygun ilahi mesajlar sunmayı, ayet ve sure münasebetlerini dikkate almayı; insanların kolaylıkla yararlanmasını gaye edindiğini” söylemiştir.⁷⁶ Ali Kara tarafından yazılan mealde de iman eden herkesin, Kur'an'ı okumak, anlamak, anlatmak ve yaşatmakla mükellef olduğunu, onun mealini yaygınlaştırıp, bedava yahut ucuz fiyatla her Müslümana ulaştırmak gerektiğini söyleyerek⁷⁷ meal çalışmasının bir ihtiyaç ve gereklilik olduğuna işaret eder. Abdusselam Tunç da insanların ihtiyacını giderecek, “Kelime Mealli Kur'ân-ı Kerîm'i” hazırlamaya niyet ettiğini ifade etmiştir.⁷⁸

2.2.1. Dini Kur'an'dan Öğrenmek Amacıyla Yazılan Mealler

İslam'ın kurucu metni Kur'an'dır. Dini ilimler de temel olarak Kur'an'dan doğmuştur. Kur'an, Müslümanlar için iman ve ahlaka kaynaklık ettiği gibi bilgi kaynağı olarak da kabul edilir. Bu sebeple bazı âlimler, dini gerçek kaynağından yani Kur'an'dan öğrenmenin esas olduğunu söylemiştir. Bu yaklaşımı, meali yazmaktaki hareket noktası olarak değerlendiren meal yazarları da olmuştur.

Bu amacı Ömer Rıza Doğrul (öl. 1952), *Tanrı Buyruğu* adlı tercümesinde, “halkı oyalayan ve uyuşturan masallarla değil, Kur'ân'ın asıl mahiyetini anlatan, onun

⁷⁵ Mustafa İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur'an* (İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2009), Meale Giriş, XIX-XX.

⁷⁶ Abdullah Akgül, *Yüce Kur'an'ın Manası ve Mesajı* (İstanbul: Furkan Neşriyat, ts.), 17.

⁷⁷ Ali Kara, *Kur'ân-ı Kerîm Türkçe Meâli* (Ankara: Ensar Neşriyat, 2014), Önsöz, 3.

⁷⁸ Abdulselam Tunç vd., *Renkli Kelime Mealli Kur'an-ı Kerîm* (İstanbul: Seda Yayınları, 2012), 638-639.

hayat, hareket, faaliyet, müsbet ilim, müsbet inanç ve müsbet bahtiyarlık olarak bildirdiği hakikatleri anlattığını, İslâm'ın inkılâpçılığını yaşattığını, İslâm tarihinin açıkladığı hakikatlerin Kur'an tarafından nasıl ifade olduğunu ve nasıl ebedileştirildiğini belirtmek" şeklinde ifade etmiştir.⁷⁹

İslam'ı Kur'an'dan öğrenmek söylemi, sağlıklı bir yöntem olarak gözüke de avâm olarak ifade edilen, İslâmî ilimlerde mütehasıs olmayan okuyucuyu sağlıklı bir sonuca ulaştırmaz. Çünkü Kur'an, metin dizilişi bakımından hiyerarşik yapıda olmadığı gibi bir konuyu dağınık sure ve ayetlerde ele alan ve bir bilgi ya da hükmün ortaya çıkarılabilmesi için bütüncül bakışı gerektiren bir yapıya sahiptir. Bunun yanında, Allah'ın muradını vermek şeklinde odaklanılan meal yazımı da subjektif bir yaklaşımı barındırmaktadır.⁸⁰ Kelimelerin birden çok manaya gelmesi, yazarın o manalardan birini Allah'ın muradı olarak takdim etmesiyle, okuyucuyu kendi yorumuna mecbur bırakmak olur ki bu da olası diğer manaların işlevsiz hale getirilmesi anlamına gelir. Bu nokta aslında mealler için kaçınılmaz bir durumdur. Çünkü meal yazarı neticede bir anlamı tercih ederek metnini oluşturacaktır. Seçilen kavramın, Kur'an'ın kastını ortaya koyması ve nâzil olduğu dönemde yüklendiği mesajı taşıması önemli kıstaslardır. Okuyucu için de söz konusu çeşitlilikten doğru manayı tespit için mealin kelime tercihinin yanı sıra diğer meallere hatta imkân dahilinde kaynak eserlere başvurma yolunu daima açıktır.

2.2.2. Kur'an'ı Doğru Anlamak ve Anlatmak Amacıyla Yazılan Mealler

Mealler, bazı istisnaları olsa da temelde Kur'an'ı anlamak ve okuyucu kitle tarafından anlaşılmasına katkı sağlamak hedefiyle yapılan çalışmalardır. Kur'an'ı anlamak için öncelikle doğrudan Kur'an'a bakmak dolayısıyla tefsirler yerine meal üzerinden Kur'ân-ı Kerîm'le ilişki kurma anlayışı, insanların meal okumaya rağbetini artırmıştır. Bu yaklaşım modern dönemde insanların genel olarak tefsirler gibi geniş hacimli eserlerle olan olumsuz ilişkisinin de bir tezahürüdür. İyi niyetle düşünüldüğünde bu rağbetin intaç ettiği ihtiyacı gören bazı yazarlar, meal yazım amaçlarını, Arapça bilmeyen ve uzun tefsirler okumak yerine daha kısa ve öz

⁷⁹ Doğrul, *Tanrı Buyruğu*, İkinci Baskıya Önsöz, I.

⁸⁰ Bu konuda geniş bilgi için bk. Bilgin, "Meal Yazıcılığını Tetikleyen Psiko-Sosyal Refleksler", 257-258.

metinler üzerinden Kur'an'la ilişki kurmak isteyen kişilerin Kur'an'ı anlaması şeklinde tanımlamıştır.

Bu anlayış Cumhuriyetin ilk yıllarından başlayarak tüm meal serencamında en çok tekrar edilen noktalardan biridir. Örneğin İzmirli İsmail Hakkı (öl. 1946) şunları söylemiştir: “*Kur'an-ı Mübin'i tercüme ve izahtan maksat halkın Kur'an-ı mübini anlayarak okumaları, Furkân-ı Kerîm'in hidayet ve irşadından müstefid olmalarıdır. Kurân-ı Kerîm'in manalarını ifade eden ahkâmını bildiren tercüme ve izah maksada kafi gelir.*”⁸¹ Halil Altuntaş ve Muzaffer Şahin tarafından Diyanet İşleri Başkanlığı adına hazırlanan çalışmada, meal yazımındaki temel amaç, “İslâm'ın birinci kaynağı olan Kur'an'ın doğru anlaşılabilmesi ve anlatılabilmesini sağlamak” şeklinde açıklanmıştır.⁸² Diyanet İşleri Başkanlığınca hazırlanan *Kur'ân-ı Kerîm Meali* (Kur'an Yolu) adlı eserde de çalışmanın Kur'an'ın anlaşılmasına mütevazı bir katkı sağlamak amacıyla yapıldığı ifade edilmiştir.⁸³

Bazı meallerde temelde Kur'an'ı anlamak hedef olarak gösterilir ve bu hedefe ulaşmak için gerekli etmenlere de yer verilir. Ahmet Davudoğlu, “Kur'an'ın daha iyi anlaşılmasına imkân verecek bazı unsurları sıralar ve tercümeğe çok ihtiyaç olduğunu, bundan dolayı mensûh ayetleri bildirmek, ayrı ayrı mânâlara gelebilen bazı ayetleri dipnotu ile göstermek, anlaşılmaya yardımcı olsun diye ayetlerin nüzüül sebeplerini ve icabında kısaca izahlarını parantez içine almak suretiyle yazılan tercemenin faydasının, zararından çok olacağını söyler.”⁸⁴

Kaynak dile sadakat bazı meallerin hareket noktasıdır. Örneğin Muhammed Hamidullah, “*Bizim bu gösterişsiz çevirimiz zarif değildir; biz, herhangi bir kimseden daha çok bunun farkındayız, ama başlıca amacımız, mümkün olan en yakın ölçüde, Arapça'ya ve Kur'an üslûbuna sadık kalmak oldu.*”⁸⁵ demiştir. Kur'an'ı anlamada, Allah'ın kitabına

⁸¹ İzmirli, *Kur'ân-ı Kerîm ve Türkçe Anlamı*, Önsöz, IV.

⁸² Halil Altuntaş - Muzaffer Şahin, *Kur'ân-ı Kerîm Meali* (Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2011), Takdim, VVII.

⁸³ Hayrettin Karaman vd., *Kur'ân-ı Kerîm Meâli* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2020), 665.

⁸⁴ Davudoğlu, *Kur'ân-ı Kerîm ve İzahlı Meâli*, Önsöz, II.

⁸⁵ Muhammed Hamidullah, *Aziz Kur'an: Çeviri ve Açıklama*, çev. Abdülaziz Hatip - Mahmut Kanık (İstanbul: Beyan Yayınları, 2000), 81; Benzer amaç için bk. Burhan Orhan, *Kur'ân-*

bütüncül yaklaşmanın önemine dikkat çeken Mehmet Okuyan, Kur'an ayetlerini Allah Teâlâ'nın açıkladığını, insanların hangi ayetlerin, hangi ayetleri açıkladığını bulmakla sorumlu olduklarını, bu amaçla bütüncül bir tefsir çalışması yapmanın önemli olduğunu söyler. Okuyan'ın parçacı bir yaklaşımla aynı ayetten farklı hükümlerin çıkarılmasının sorunlara neden olacağı düşüncesinden hareketle, aynı konudaki ayetlere atflar yapılarak bütüncül bir yaklaşımı ortaya koyan meal-tefsir çalışması yapmayı amaçladığı anlaşılmaktadır.⁸⁶

Hakkı Yılmaz ise Kur'an'ın tefsir değil de tebyin edilebileceğini söyler. Çünkü ona göre "Kur'an'ın tefsire ihtiyacı yoktur, Kur'an'da her şey açıktır. Kur'an keninin en iyi tefsirdir."⁸⁷ Bu ifade kısmen doğruluk değeri taşısa da başta Hz. Peygamber'in Kur'an'ı tefsir görevini görmezden gelme anlamı taşır. Evet Hz. Peygamber'in de tefsir de ilk yöntemi Kur'an ayetini yine başka bir ayetle tefsir etmektir. Ancak ona, Kur'an'ı tebliğ etmenin yanında açıklamak görevi de verildiği ayetlerle ortaya konmuş,⁸⁸ âlimler de Hz. Peygamber'in açıklama, tefsir etme görev ve sorumluluğu olduğunu ifade etmiştir.⁸⁹

Hamdi Döndüren, Kur'an'ı anlamada, bağlamın önemine ve Arapça'nın çok anlamlılığına dikkat çektikten sonra şunları söylemiştir: "Biz mümkün olduğunca, Yüce Kitabımızın anlam zenginliğini ve günlük hayatta yaşanacak hükümlerini aktarabilmek amacıyla böyle bir çalışmaya karar verdik. Toplumun her kesiminin kolay anlaması için, sade bir üslup ve açık bir dil kullanmaya çalıştık..."⁹⁰ Bekir Sadak, amacının Kur'an'ın Türkçesini daha geniş bir okuyucu kitlesine okutmak olduğunu ifade ederken,⁹¹ Murat Sülün, her şeyden önce meal fikrine müspet bakmanın ve meallerle

1 *Kerîm Mâli -Açıklamalı-* (İstanbul: Kitsan, 2007), Önsöz, II.

⁸⁶ Okuyan, *Açıklamalı Kur'an: Meal-Tefsir*, XV-XVI.

⁸⁷ Hakkı Yılmaz, *Nüzul Sırasına Göre Kur'an'ın Türkçe Meali* (İstanbul: İşaret Yayınları, 2011), 10-12.

⁸⁸ en-Nahl 16/44; el-İsrâ 17/93, 94; el-Kehf 18/110 vd.

⁸⁹ Muhammed Seyyid Hüseyin ez-Zehebî, *et-Tefsîr ve'l-müfessirîn* (Kahire: Mekketü Vehbe, ts.), 1/36; Subhi Sâlih, *Mebâhis fi 'ulûmi'l-Kur'ân* (Dârü'l-'İlmi li'l-Melâyîn, 2000), 289.

⁹⁰ Hamdi Döndüren, *Evensel Çağrı: Kur'ân-ı Kerîm Yüce Meâl ve Tefsiri* (İstanbul: Çelik Yayınevi, 2005), Önsöz, V-VI.

⁹¹ Bekir Sadak, *Kur'ân-ı Kerîm ve Türkçe Anlatımı* (İstanbul: Ötüken, 1989), Önsöz, VIII; Benzer amaçla yazılmış başka bir meal için ayrıca bk. Gümüş Sadreddin vd., *Kur'ân-ı Kerîm ve İzahlı Meâli (Türkçe Anlamı)* (İstanbul: İpek Yayınları, 1997), Önsöz, I.

sıcak ilişkiler kurmanın gerekliliğini vurgulayarak kusurları bir tarafa bütün meallerin ilahi mesajı genel olarak ifade ettiğini söylemiştir.⁹²

Burada Muhammed Esed'in Türkçe'ye tercüme edilen mealine de atıf yapmak gerekir. Esed, çalışmadaki amacını şöyle açıklar: “Bu çalışma, Kur'an mesajının bir Avrupa diline tam deyimsel ve açıklamalı olarak çevrilmesi yönünde atılmış bir adım, belki de ilk adımdır... Ancak, Kur'an'ı diğer dillerde aynen “yeniden üretmek” imkânsız olsa da Kur'an mesajını, çoğu Batılılar gibi, Arapçayı bilmeyen veya -Arap olmayan, eğitilmiş Müslümanlar arasında örneğine sıkça rastlanan- yardım görmeden yollarını bulabilecek kadar iyi bilmeyen insanların kavrayabilecekleri bir biçimde aktarmak mümkündür.”⁹³ Mahmut Kısa da meal yazmadaki amacını, “Türk okuyucusuna hem Kur'an'ı anlama noktasında ihtiyaç duyabileceği temel bilgileri vermek ve hem de ona zevkle severek okuyabileceği özlü bir meal tefsir sunmak” şeklinde açıklamıştır.⁹⁴ Hacı İnan, hidayet kitabı olan Kur'an'dan Müslümanların istifade etmeleri ve hayat bulmalarının sorumluluğunu hissettiklerini ifade ederek sade bir Türkçe ile meal yazmayı amaç edindiğini söylemiştir.⁹⁵ Bu ifadeler mealin Kur'an'ı anlamada ilim ve ihtisası olmayan kişilerin Kur'an mesajlarını anlamasını hedefleyen bir amaca matuf olduğunu göstermektedir.

Ebülfaz Kocadağ, “Günümüzde, on yıl, yirmi yıl önce yapılmış meal ve tercümelemlerle iktifa edemeyiz. Meal ve tercümelemlerin sürekli güncellenmesi gerekmektedir. Böylece insanlar bu ilahi kitabın hidayetlerinden ve insanın hakikatini aydınlatan ışığından daha iyi bir şekilde istifade edebilmelidirler. Biz de bu ilahi yolda bir payımız olsun diye Kur'an tercümesi çalışmasını başlattık.”⁹⁶ şeklinde amaç belirlemesi yaparken İsmail Mutlu ve Şaban Döğen tarafından hazırlanan bir mealde de çalışmanın, dil ve kültür açısından

⁹² Murat Sülün, *Kur'ân-ı Kerîm ve Türkçe Anlamı* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 2012), XXVII.

⁹³ Muhammed Esed, *Kur'an Mesajı*, çev. Cahit Koytak - Ahmet Ertürk (İstanbul: İşaret Yayınları, 1996), Önsöz.

⁹⁴ Mahmut Kısa, *Kısa Açıklamalı Kur'ân-ı Kerîm Meâli* (Konya: Armağan Kitaplar, 2020), 12.

⁹⁵ Hacı İnan, *Kur'ân-ı Kerîm ve Yüce Meâli* (İstanbul: Dua Yayıncılık, 2013), 635.

⁹⁶ Ebülfaz Kocadağ, *Kur'ân-ı Kerîm ve Türkçe Meâli* (İstanbul: Asr Yayınları, 2016), Sunuş, VI; Heyet, *Kur'ân-ı Kerîm -Türkçe Meali-* (Yeni İstanbul Gazetesi, 1388), Önsöz, I-II.

mütehassıs olmayan ve Kur'an'da nelerin olduğunu öğrenmek isteyen günümüz insanlarına hitap etmesi için hazırlandığı söylenmiştir.⁹⁷

Cumhuriyetin ilk yıllarında kaleme alınan tefsirlerin dilinin ağır olması, bazılarının çok teferruatlı bilgiler ihtiva etmesi, yine bu yıllarda yazılan meallerin dillerinin güncelliğini yitirmesi ve o dönemde kullanılan kelime ve terkiplerin günümüz insanı tarafından anlaşılabilmesi gibi sebeplerle özellikle sonraki dönemlerde meal hazırlayanlar tarafından onlardan istifadenin pratik olmadığı eleştirisi getirilmiş ve bir anlamda kendi zaviyelerinden yeni bir meal hazırlamanın gerekçesi ve meşruiyeti ortaya konulmuştur. Ayrıca bu tercüme ve meallerin bu işte uzman olmayan kişilerce yapılması veya Batıda yapılan tercümelerden kopya edilerek hazırlandığı şeklindeki yaklaşımlar da “Kur'an'ı doğru anlamak ve anlatmak” gayesiyle yeni meallerin hazırlanmasını hızlandırmıştır.

2.2.3. Hidayet ve İrşad Amacıyla Yazılan Mealler

Bazı meallerin amacı Kur'an'ı anlamının yanında Kur'an'ı yaşamak onunla bağ kurmak şeklinde açıklanır. Örneğin on kişilik heyet tarafından hazırlanan ve Hayrat Neşriyat tarafından neşredilen çalışma, bu amacı, *Milletimizin imanının selameti için yegane yol olan Kur'an'la merbutiyetin te'sisi gayesiyle...*⁹⁸ ifadesiyle verirken; Ali Küçükler, Kur'an ziyafetinden, unutulmuş olanları hatırlamak, bugüne kadar hazırlanmış olan eserlerdeki bilgileri daha basit bir dille halkımızın istifadesine sunmak, okuyup öğrenilenleri yaşanabilir bir hale getirmek, öğrenilenleri koruyup gelecek nesillere aktarmak ve Allah'ın rızasına kavuşmak gibi gayretlerle İzhahlı Meali hazırladığını söylemiştir.⁹⁹ Kadri Çelik'in de kitaba bakışı ve âlimlerden beklediklerini ifade ederken söyledikleri mealinin amacına da işaret eder: “Bu kitap; yaratıcı ve yaratık arasında en büyük vesile, en sağlam bir kulp ve rubûbiyet izzetine

⁹⁷ İsmail Mutlu - Şaban Döğen, *Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli* (İstanbul: Yeni Asya Neşriyat, 1991), Takdim, VI; Benzer amaçla yapılmış çalışmalar için bk. Fahri Demir, *Son İlahi Mesaj: Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı-Yorumlu Türkçe Anlamı* (Ankara, 2017), Önsöz, IV; Abdülkadir Şener vd., *Yüce Kur'an ve Açıklamalı - Yorumlu Meâli* (İzmir: Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, 2011), Sunuş, 8.

⁹⁸ Heyet, *Kur'ân-ı Kerîm ve Karşılıklı Muhtasar Meâli* (Isparta: Hayrat Neşriyat, 2013), 3.

⁹⁹ Ali Küçükler, *Fıkhî Hükümler ve İlmî Çözümler Açısından Kur'an-ı Kerim'in İzhahlı Meali* (Ankara: Anıl Grup Matbaacılık, 2012), Önsöz, 16.

bağlanan kopmaz bir iptir. Bu kapı insanların yüzüne açılmalı, tefsir yazan müfessirler ve âlimler bunları yazmalıdır. Amaçları ahlaki ve irfânî öğretileri beyan etmek, mahlûk ile yaratıcının ilişki niteliğini açıklamak, aldaniş diyarından mutluluk ve ebediyet diyarına hicretin niteliğini bildirmek olmalıdır."¹⁰⁰

Burada hidayet eksenli meal yazım amacına da parantez açmak gerekir. Nitekim bu amaç, meal yazımı noktasında kişiyi en sağlıklı sonucu elde etme niyetine sevk etme konusunda önemli bir unsurdur. Örneğin, Ali Fikri Yavuz (öl. 1992), mealleri müslümanlara hizmet, gayr-i müslimlere hidayet vesilesi görürken,¹⁰¹ Abdullah Akgül, Allah'ın rızasına ve insanların duasına ulaşma arzusunu dile getirmiştir.¹⁰² Ancak meal yazıcılığında bu idealin genel yapıyı yansıttığını söyleyebilecek bir argümana sahip değiliz. Bunun yanında bütün meallerin de okuyucuyu böyle bir sonuca götürebileceği fikri de çok sağlıklı görülmemektedir.

2.2.4. Tedris Amaçlı Mealler

Ülkemizde ciddi sayıda İmam-Hatip, İlahiyat Fakültesi gibi resmi okulların yanı sıra medrese eğitimi veren kurumların varlığı ayrı bir ihtiyaç alanı ortaya koymuştur. Özellikle okul ve kurumlarda eğitim-öğretim gören ve ileride bu alanda kariyer planlaması yapan öğrencilerin, Kur'an kültürü kazanma, teorik Arapça derslerini pratiğe dökme ihtiyaçlarını gören yazarlar meal yazım amaçlarına bu kitleyi de dâhil etmiştir. Özellikle kelime mealli, satır arası mealli çalışmalar bu kapsamda değerlendirilebilir. Örneğin Sıtkı Güllü, İlahiyat Fakültelerinde, İmam Hatiplerde ve Diyanet İşleri Başkanlığında Arapçayla ilgilenenler için kelime mealini, tüm meal okurları için de toplu meal yöntemi amaçladığını söylemiştir.¹⁰³

¹⁰⁰ Kadri Çelik, *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Açıklamalı Meali (Ehl-i Beyt a.s. Öğretileri Esasınca)* (NüMBERG: Ehl-i Beyt Kültür Derneği/Ferec yayınları, ts.), Önsöz; Benzer amaçla yapılan çalışmalar hakkında bk. Hikmet Taşkın, *Konularına Göre Kur'an-ı Kerim Meali* (İstanbul: Madve, 1994), Önsöz, 13.

¹⁰¹ Ali Fikri Yavuz, *Kur'an-ı Kerim ve İzahlı Meali Âlisi* (İstanbul: Sönmez Neşriyat ve Matbaacılık A. Ş., 1969), Önsöz, I-II.

¹⁰² Akgül, *Yüce Kur'an'ın Manası ve Mesajı*, 16.

¹⁰³ Sıtkı Güllü, *Kelime Anlamalı Kur'an-ı Kerim Meali* (İstanbul: Huzur Yayın Dağıtım, 2004), Önsöz, XI.

Medine Balcı ise mealini Arapça bilgisine vakıf olan veya Arapçaya aşinalığı olanlar için hazırlandığını ifade eder.¹⁰⁴

İki kişilik bir heyetin yaptığı ve toplu mealin Elmalılı'dan alındığı satır arası kırık meal şeklinde yapılan çalışmanın Önsözünde amaç “Çalışmamız,... daha çok Kur'an kelimelerinin anlamını kavramayı hem de bunun vasıtasıyla Arapça öğretmeyi hedefleyen mütevazi bir çalışmadır.”¹⁰⁵ şeklinde açıklanmıştır. Ahmet Didin de Kur'an'ın asli lisani olan Arapçayı esas kabul edip Arapça dil kurallarına göre tatbik ederek her dili konuşanların anlayıp öğrenebileceği bir duruma getirmek gayesiyle meal çalışması yaptığını ifade eder.¹⁰⁶ Amacına uygun olarak renklendirilmiş bir meal olarak hazırlanan çalışma, Arapça dil bilgisi kurallarını dikkate almamakla eleştirilmiştir.¹⁰⁷

Bu tür meallerin genel amacı, okuyucunun Kur'an kelimelerini, renk eşleştirmesiyle sözlüğe bakmadan doğrudan ve kolay bir şekilde satır arasında bulmasını sağlamaktır. Daha çok “satır arası meal”, “kelime meali” veya “kırık meal” olarak isimlendirilen bu çalışmalar kelime kelime tercüme yapılması sebebiyle anlamı bir bütün halinde aktarmada genel olarak başarısız addedilmektedir. Özellikle Arapça vukufiyet noktasında aşama kaydeden öğrenciler başta olmak üzere Arapça meraklı olan kitlede Kur'an'la iletişim kurma ve onu anlama noktasında bu tür eserler fonksiyon icra etmektedir. Bu yöntemin meal için seçilmesinde hiç şüphesiz klasik medrese geleneğinde Arapça ibarelere kırık anlam verilerek çözümlenmesi ve İslam ilim medeniyetinde var olan şerh ve haşiye kültürünün etkili olduğu söylenebilir.¹⁰⁸

Esasında meallerin hazırlanmasındaki en temel hedef Arapça bilmeyenlere Kur'an'ın anlam ve mesajının iletilmesidir. Meallerin matbu olarak insanlara ulaştırılmasının kısıtlı olduğu dönemlerde bazı gazetelerin, yayın eki olarak

¹⁰⁴ Medine Balcı, *Kur'ân-ı Kerîm ve Kelime Mealî* (İstanbul: Ebrar Yayınları, 1993).

¹⁰⁵ Yunus Keleş - Tahir Tural, *Satır Arası Kelime (Kırık) Mealî* (Nuh Yayıncılık, ts.), 619.

¹⁰⁶ Hâce Ahmet Didin, *Belâgat Uygulamalı Kur'an-ı Kerim Mealî* (Ankara: Rayiha, 2009), 66.

¹⁰⁷ Bu mealdeki hatalar hakkında geniş bilgi için bk. Cahit Karaalp, “Ahmet Didin'in Rayiha Yayıncılık Tarafından Neşredilen Renkli Mealindeki Çeviri Yanlışları”, *Tefsir Araştırmaları Dergisi* 5/1 (2021), 93-159.

¹⁰⁸ Geniş bilgi ayrıca için bk. Hikmet Koçyiğit, “Günümüz Türkçe Kur'an Meâlleri Üzerine Bir Tasnif Denemesi”, *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 37 (2017), 97.

topluma iletteği meallerdeki amaç da genellikle anlaşılır dili yakalamak şeklinde açıklanmıştır.¹⁰⁹ Örneğin Güneş gazetesinin verdiği bir mealde, kullanılan dilin eskidiği, yaşayan dilin kullanılması gerektiği bundan dolayı, dikkatli ve titiz bir çalışmayla ve özellikle Türk-İslam yazı sanatının son örneği ile, el yazısıyla bir meali vücuda getirmeyi amaçladıkları ifade edilmiştir.¹¹⁰

Bazı mealler, Arapça bilmeyen kişilerin Kur'an'ı mealden öğrenmeleri hedefiyle hazırlanmıştır. Örneğin, Hasan Karakaya ve arkadaşlarından oluşan bir heyetin hazırladığı mealde Arapça bilmeyen toplumların onu anlayabilmeleri için Kur'an'ın Arapçanın dışındaki dillere tercüme edilmesini zaruri gördüklerini ve bu ihtiyaçtan hareketle bu meali hazırlamayı amaçladıklarını söylemiştir.¹¹¹ Yaşar Nuri Öztürk, ihtiyaç olduğu kanaatine ulaştığı için meali hazırladığını söylerken¹¹² Tuncer Namlı, mevcutların ihtiyacı bütünüyle ortadan kaldıramadığından yola çıkarak meal çalışması yaptığını dile getirmiştir.¹¹³

Genel olarak Arapça eğitim ve öğretiminde ve öğrencilerin Kur'an kültürü kazanmasında önemli roller üstlense de bu tür eserlerin Kur'an'ın mesajının günümüz insanına bütüncül ve sahih bir şekilde aktarılmasında diğer meallere göre daha yetersiz olduğu söylenebilir.

2.2.5. Vahiy/Bağlam ve Sîret Vurgusuyla Yazılan Mealler

Bazı mealler özellikle bağlam vurgusunu amaç edinmiştir. Nitekim bu unsurun yokluğu genel olarak Kur'an'ın anlaşılmasının önünde bir engel görülür.¹¹⁴ Hatta

¹⁰⁹ Heyet-Milliyet, *Kur'ân-ı Kerîm Türkçe Anlamı (Meal)* (İstanbul: Milliyet Gazetesi, 1982), Önsöz, I; Başka gazeteler tarafından da benzer çalışmalar yapılmış ancak sunuş ya da hatime kısımları olmadığı için basım amacına dair bilgilere yer verilmemiştir. Ayrıntılı bilgi için bk. Heyet, *Kur'ân-ı Kerîm Meal ve Tefsiri* (İstanbul: Tercüman Gazetecilik ve Matbaacılık A.Ş., 1982).

¹¹⁰ Güneş - Heyet, *Kur'ân-ı Kerîm ve Türkçe Anlamı* (Güçlü Gazetecilik, Yayıncılık ve Matbaacılık A. Ş., ts.), Önsöz, IV-V.

¹¹¹ Hasan Karakaya vd., *Kur'ân-ı Kerîm ve Türkçe Meâli* (İstanbul: Hikmet Neşriyat, 1986), X.

¹¹² Yaşar Nuri Öztürk, *Kur'ân-ı Kerîm Meâli* (İstanbul: Yeni Boyut, 2012), 9.

¹¹³ Tuncer Namlı, *Kur'an Aydınlığı -Kronolojik Kur'an Meâli-* (Ankara: Fecr Yayınları, 2017), Giriş, XVII, XIX; Benzer ifadeler için bk. Mustafa Yıldız, *Son Mesaj: Kur'an-ı Kerim ve Gerekçeli Türkçe Meali* (İstanbul, 2016), 17.

¹¹⁴ Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî eş-Şâfiî es-Süyûtî, *el-İtkân fi 'ulûmi'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Ebü'l-Fadl İbrâhîm (b.y.: el-Heyetü'l-

hicrî ikinci yüzyıldan günümüze yapılmış tefsir çalışmaları, temelde Kur'ân'ın lafızlarıyla vahyin bağlamı üzerine odaklanmıştır.¹¹⁵ Meallerde de aynı durum söz konusudur. Kur'an'ın nüzûlü, Hz. Peygamber'in hayatıyla hareket etmiştir. Gelişen bazı olaylar ayetlerin nüzûlüne direkt etki etmiştir. Bu noktaların dikkate alınmaması, bazı ayetlerin net olarak anlaşılmasına da mâni olur. Bu anlayışa dayalı olarak Kur'an'ın indiği dönemsal şartları ve Hz. Peygamber'in sîretini dikkate alarak yazılan mealler de vardır.

Vahiy bağlam ilişkisinin meale amaç olarak taşındığı çalışmalardan biri Mustafa Öztürk'ün *Kur'ân-ı Kerîm ve Meali* adlı çalışmasıdır. Ona göre "Kur'an'ı sağlıklı biçimde anlamanın en temel koşullarından biri ve belki de en önemlisi, vahyin nazil olduğu tarihsel süreci ve ilk hitap çevresini dikkate almaktır. Aynı şekilde, sağlıklı bir Kur'an çevirisinin imkânı da öncelikle bu olguyu dikkate almaya bağlıdır."¹¹⁶ Bu sebeple, çalışmada Kur'an'ın vahyedildiği döneme yakın zamanlara tanıklık eden müfessirlerin görüşlerine öncelik verilmiştir. Öztürk, Kur'an'ın nazil olduğu dönemde ilk muhatapların ne anladıklarını aktarmaya, dolayısıyla anakronizme yani tarihsel yanlışlığa düşmemeye gayret gösterdiğini söyleyerek¹¹⁷ yorumdan arındırılmış bir Kur'an çevirisinin imkân dâhilinde olmadığını savunur ve bu sebeple mealde Kur'an'da ne denildiğinden ziyade ne demek istendiğini aktarmaya çalışır. Ayrıca herkesin anlayabilmesi amacıyla hedef metin yani Türkçe dikkate alınarak mealin hazırlandığı ifade edilmiştir.¹¹⁸ Hasan Elik ve Muhammed Coşkun tarafından hazırlanan mealde, metoduna da işaret edecek şekilde çalışmanın şu amaçla yapıldığı ifade edilir: "Ayetlerin nüzûl ortamında kime hitap ettiğini tespit etmeye çalıştık. Zira Kur'an, mütekellemi dikkate alınmadan anlaşılmayacağı gibi, muhatabı bilinmeden de anlaşılabilir, hatta yanlış anlaşılır. Lafzî çevirinin sebebiyet verdiği en büyük yanlışlardan biri bizce budur."¹¹⁹

Mısıryyetü'l-Âmmetü li'l-Kitâb, 1394), 1/108; İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü* (Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1976), 116.

¹¹⁵ Esra Gözeler, *Kur'an Ayetlerinin Tarihlendirilmesi* (İstanbul: Kuramer, 2016), 13.

¹¹⁶ Mustafa Öztürk, *Kur'ân-ı Kerîm ve Meali* (Ankara: Otto, 2008), 7.

¹¹⁷ Öztürk, *Kur'ân-ı Kerîm ve Meali*, 9, 20.

¹¹⁸ Öztürk, *Kur'ân-ı Kerîm ve Meali*, 8, 13.

¹¹⁹ Elik - Coşkun, *Kur'an Tefsiri -İndirildiği Dönem Işığında-*, 16.

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın hazırladığı *Kur'ân-ı Kerîm Meali* adlı çalışmada da ayetlerin, nüzûl vasatı, muhatapların dil, kültür, inanç özelliklerini dikkate alarak yorumlamayı ilke edindikleri ifade edilmiştir.¹²⁰ Şeref Aziz Taha ve Kemal Çelik tarafından hazırlanan mealde de “Kur'an'ın, Hz. Peygamber'in önderliğinde pratiğe aktarıldığı, bu mücadelenin nasıl başladığı, nasıl geliştiği ve nasıl sonuçlandığı bilindiğinde Kur'an'ın hedef ve davasının daha iyi anlaşılacağı” ifade edilir. Bunun için Kur'an'ın iniş seyri ve bu seyir esnasında işlenen konular, anlatılan kıssalar ve kullanılan kavramların bilinmesi, bunların yoğunluğuna ve sürekliliğine dikkat edilmesi gerekliliği düşüncesinden hareketle bu muhtevayı kapsayan bir meal hazırlandığı söylenmiştir.¹²¹

Kur'an ayetlerinin en sağlıklı biçimde anlaşılması için, vahyin ilk muhatap toplumunun dil ve kültür yapılarını, sosyo-ekonomik alışkanlıklarını bilmeye ihtiyaç vardır. Bundan dolayı Şâtıbî, muhatap toplumun arka plan bilgisine sahip olmayı Kur'an'ın anlaşılmasında dikkat edilmesi gereken bir unsur olarak değerlendirmiştir.¹²² Çünkü Kur'an'ın ilk muhataplarının telakkileri ve dünya görüşleri, pek çok ayete dair yorumlama imkânı sunmaktadır.

Ancak hacimli kabul edilebilecek tefsirlerde dahi bağlam, nüzûl sebebi ve siret bilgisi kısıtlı bir şekilde verilebilirken meal türü bir eserde bu bilgilerin ne derece verilebileceği tartışmaya açıktır. Zira mealler genel olarak tek ciltli ve önemli bir kısmı da Mushaftan oluşan eserler olarak yayınlanmaktadır. Her ne kadar bu meallerin önsözlerinde siret ve bağlam bilgisi vurgulansa da bu bilgilerin yeterli oranda verilebildiğini iddia etmek son derece zordur. Bununla birlikte bu bilgilere yer verilmeyen meallere göre daha geniş ve faydalı oldukları da yadsınamaz bir hakikattir.

¹²⁰ Karaman vd., *Kur'ân-ı Kerîm Meâli*, 666.

¹²¹ Şeref Aziz Taha - Kemal Çelik, *Kur'ân-ı Kerîm Türkçe Çeviri* (Ankara: Araştırma Yayınları, 2006), 10.

¹²² Ebû İshâk İbrâhîm b. Mûsâ b. Muhammed el-Lahmî el-Gırnâtî Şâtıbî, *el-Muvafakât*, thk. Hasan Ali Süleyman (Dâru İbn 'Afvân, 1417), 3/151.

2.2.6. Kur'an'ı Kronolojik Olarak Anlamak Amacıyla Yazılan Mealler

Bazı meallerde kronolojik bir metodun takibi önemsenmektedir. Abdullah Manaz, bugüne kadar Kur'an ayetlerinin kronolojik ve tedrici seyrine ilişkin bir tasnife gidilmediğini, kendi gayesinin kronolojik bir tasnif yapmak olduğunu söyler. Yazara göre bu çalışma Türkiye'de olduğu gibi İslam dünyasında da ilk ve tek sınıflandırmadır. Çalışmada, Kur'an'daki konularla ilgili ayetler bir arada derlenmiş olarak okumak, varsa ayetlerin hangi sebeplerle bildirildiğini öğrenmek, geliş sırasına bakarak dini hükümlerdeki sosyolojik gelişmeyi inceleyebilmek imkânı amaçlanmıştır.¹²³ Niyazi Kahveci de aynı mantıkla hazırladığı çalışmada, iniş sırası ve sebeplerini bilmenin Kur'an'ın tarihi yönünden çok önemli olduğunu, sure ve ayetlerin nüzûl sırasına göre okunmasının sağlayacağı yararların elde edilmesini istediğini söylemiştir.¹²⁴ Ayşe Zeynep Abdullah, Hz. Osman'ın Mushaf sıralamasını değiştirerek Allah'a indirdiği kitaba ve Hz. Peygamber'e karşı geldiğini iddia ederek insanların cesaret gösterip bu çelişkinin üzerine gitmediğini ve kendisinin asırlardır üstü örtülmüş gerçeği ortaya çıkarmak amacıyla nüzûl sırasına göre meal hazırladığını söylemiştir.¹²⁵

Benzer bir yöntemde ayet ve sureler arası konu bütünlüğünü esas alan başka mealler de vardır.¹²⁶ Bu yaklaşıma göre ayet ve surelerin konu bakımından bütünlüğü vardır ve bu bütünlük sure içi geçiş noktalarıyla oluşmaktadır.

Kur'an-ı Kerim müneccemen nazil olan bir kitaptır. Bundan dolayı ayet pasajları ya da sûreler belli bir kompozisyon şeklinde Mushaf'ta yer almamıştır. Metnin kurgusu, birbiriyle irtibatlı olsa da müstakil pasajlar halinde olan ayetler farklı zaman ve mekânlarda farklı topluluklara hitap etmiştir.¹²⁷ Bu sebeple Kur'an'ın ayet

¹²³ Abdullah Manaz, *Kronolojik Türkçe Kur'an* (İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2008), 13.

¹²⁴ Niyazi Kahveci, *Kur'an-ı Kerim Tercümesi-İniş Sırası ve Sebepleri İle-* (Ankara: Sinemis, 2016), Önsöz, X; Kocaoğlu, *İniş Sırasına Göre Apaçık Kur'an ve Türkçe Hikmetli Meâli*, Önsöz, I-II.

¹²⁵ Ayşe Zeynep Abdullah, *İndirilme Sırasına Göre Yüce Kur'an-ı Kerim ve Meâli* (İstanbul: Hermes, 2019), Önsöz, 11.

¹²⁶ Arif Aytekin, *Açıklamalı Yeni Meâl* (İstanbul: Mirac Yayınları, 2019), V.

¹²⁷ Cündioğlu, *Kur'an Çevirilerinin Dünyası*, 3.

pasajlarının belli bir hiyerarşik düzende kompoze edilmemesi doğru anlamın otaya çıkmasının önünde engel görülmüştür.

Son dönemde sıkça karşılaşılan meal yöntemlerinden biri de nüzûl sırasına göre kaleme alınan meallerdir. Bu yöntemin bazılarınca Kur'an'ın sahih, bütüncül, İsrailiyat'tan arındırılmış bir şekilde anlaşılması ve müslüman kimliğinin oluşumunda daha etkili bir yöntem olduğu iddia edilmektedir.¹²⁸ Nüzûl sırasına göre tertib edilerek hazırlanan meallerin gerekçelendirilmeleri her ne kadar teorik olarak makul gibi gözüксе de bu mealler diğer meallerin malul olduğu problemlerin yanı sıra tertip meselesi de başlı başına bir problemdir. Ayrıca bu tertibe göre meal okumanın pratikte Mushaf tertibinden daha faydalı olduğu da ispatlanabilir değildir.

2.3. İdeolojik Amaçlarla Yazılan Mealler

Meal yazımındaki saiklerden biri de ideolojik yaklaşımdır. Bu ideoloji, mezhep veya meşrebi ön plana çıkarmak ya da bireysel tecrübeyi saplantı olarak sunmak şeklinde belirebilir.

2.3.1. Mezhebî Övgü ve İdeolojik Amaçlı Mealler

Buradaki amaç kişinin mezhebini övmesi, bilgi kaynaklarını ön plana çıkarması ve bu yolla mezhebinin ya da ideolojisinin yaygınlaşması olabilir. Örneğin, Murataza Turabi "Bu çalışmada hedef, geçmişlerin tecrübelerinden yararlanarak herkesin anlayabileceği akıcı bir üslûpla yeni Türkçe bir meal hazırlamaktır diyerek¹²⁹ özellikle ehl-i beyt imamlarının "nurlu açıklamalarından" istifade edilerek meal ve tefsir alanında yeni eserler ortaya koymanın önemine vurgu yapmıştır.¹³⁰ Mezhebi ve meşrebi meallerde sıkça görüleceği üzere kendi mezhebinin usulünce kabul edilen bilgi kaynakları esas alınır. Bu doğrultuda kriter konularak örneğin çok anlamlılık sorunu olduğu yerlerde ehl-i beyt kaynaklı rivayetler referans alınır.¹³¹

¹²⁸ Koçyiğit, "Günümüz Türkçe Kur'an Mealleri Üzerine Bir Tasnif Denemesi", 85.

¹²⁹ Murtaza Turabi, *Kur'an-ı Kerim ve Meâli* (İstanbul: Kevser, 2012), Muhammed Nakdi, Takdim, I.

¹³⁰ Turabi, *Kur'an-ı Kerim ve Meâli*, Sunuş, I.

¹³¹ Geniş açıklama ve örnekler için bk. Ayetlerle İlgili Açıklamalar 9-65 ve Ehl-i beyt nazarında Kur'an başlıkları 67-177.

Alevi inanç önderi olan Aydın Sevin ise geleneksel öğretilerle, dini kaynakların öğrettiği Allah ve Peygamber hakkındaki bilgiler arasında çelişki olduğunu gördüğü için ve Hz. Peygamber'in getirdiği hakikat dininin ne olduğunu ortaya koymak için meali yazmaya karar verdiğini söyler.¹³²

Kur'an'ın hem metni hem de meali düzeyinde tahrife varan tasarruflarıyla bilinen Edip Yüksel'in kaleme aldığı mealin tepkisel bir çıkış noktasına sahip olduğu anlaşılmaktadır. Başta hadis müktesebatına karşı bir rezervi olduğu şu ifadelerinden görülmektedir: “*Peygambere yakıştırılan yalanların Hadis ve Sünnet adıyla anılacağını önceden bilen Tanrı, Hadis (söz) kelimesini ayetlerden başka bir söz için kullandığında genellikle kötü bir anlamda kullanır.*” “*Tüm hatalarına rağmen bu çeviri, Allah'ın dinini bir şirket dini olarak gören ve O'nun sözüne uydurma öğretileri eş koşan din adamlarının çevirilerinden kategorik bir farka sahiptir.*”¹³³ Bu yazarın, geleneksel ilmi birikime karşı olumsuz bir tavır takındığı mealindeki ifadelerden anlaşılmaktadır.

Bahattin Uzunkaya, tıpkı Edip Yüksel gibi 19'culuk iddiasını savunan bir yaklaşımla meal yazmıştır. Kur'an'ın cemini, tekrar düzenleme olarak yorumlayan yazar, Medine'de indiğini söylediği Tevbe suresine, Mekke'de indiği söylenen iki ayetin eklendiğini iddia ederek¹³⁴ bu surenin son iki ayetini mealine almamıştır.¹³⁵

Burada mealcilik akımına bir paragraf açmak gerekirse şunları söylemek mümkündür: Türkiye'de meal okuma alışkanlığına 1980 yıllarda ortaya çıkan Kur'ancı mealci akımın ivme kazandırdığını söylemek mümkündür. “Kur'ân'ı, meallerinden anlamak mümkün ve yeterlidir” düşüncesinden yola çıkan bu grup, Kur'an dışında bütün ilmi geleneği yok sayan bir bakış açısına sahip olmuştur. Akım başlangıçta Kur'ân merkezli din anlayışı etrafında kümelense de zamanla Kur'an'ı “sahih meallerden” öğrenmeye evrilen bir yol izlemiştir. Bu süreçte, hareketin

¹³² Alevî kültürü çerçevesinde değerlendirilebilecek bazı mealler: Bedri Noyan Dede Baba, Kur'ân-ı Kerîm (Manzum Meal), Nazmi Nizami Sakallıoğlu öncülüğünde bir heyet tarafından hazırlanan Kur'ân-ı Kerîm ve Öz Türkçe meali. Alevi-Bektaşî anlayışıyla yazılan mealler hakkında bk. Öztürk, *Cumhuriyet Türkiye'sinde Meal ve Tefsirin Serencamı*, 64-69.

¹³³ Yüksel, *Mesaj: Kur'an Çevirisi*, 14, 23.

¹³⁴ Bahattin Uzunkaya, *Kur'an: Orjinalinden Türkçe Çevirisi* (İstanbul, 1995), Mesaj, II.

¹³⁵ Uzunkaya, *Kur'an: Orjinalinden Türkçe Çevirisi*, 144.

entelektüel kadrosunun genelde İslâmî ilimleri özelde ise Arapçaya bilmemeleri etken olmuştur.¹³⁶ Mealcilerin, Kur'ân'a yönelme iddialarını hurafe ve bidatlardan kaçınma, Kur'an'ı keşfi-batini ve bilimselci iddialardan arınmış olarak anlama iddiaları dikkat çekmiştir. Bu yaklaşım, akımın bazı mealleri tercih etmesine de zemin hazırlamıştır. Bunlardan biri de Yaşar Nuri Öztürk'ün mealidir. Öztürk'ün kendinden önce yazılan mealleri, indi çeviri, dil hataları, parantezli olmaları, hurafe barındırmaları gibi açılardan eleştirip bunlardan arınmış bir meal yazma iddiasının, mealciler için rağbet sebebi oluşturduğu söylenebilir.¹³⁷ Bu akım, Kur'an İslam'ı söylemiyle bilinen Yaşar Nuri Öztürk, Süleyman Ateş, Hüseyin Atay, Edip Yüksel, Muhammed Nur Doğan, Ferec Hüdür ve Bayraktar Bayraklı gibi isimlerin meallerini tercih etmiştir.¹³⁸ Anılan isimler, meallerini mealcilere yönelik bir refleksle yazdıklarını belirtmeseler de beklentilerinin büyük oranda karşılanması mealcilerin tercihlerini etkilemeye yeterli olmuştur.

2.3.2. Meşrebî Amaçla Yazılan Mealler

Bazı mealler, cemaat mensubiyeti ve lider aidiyetiyle kaleme alınmıştır. Bir grup tarafından hazırlanan mealin giriş kısmında *...üstadları gibi sırf Allah rızasını esas tutmaya çalışarak, yine ondan aldıkları ders ile, feyiz ile yapmaya himmet ettikleri mütevazı bir gayrettir.*¹³⁹ şeklindeki ifadeler, cemaatin fikirlerinin temelini oluşturan meşrebin izlerini taşımaktadır.

Mahmut Ustaosmanoğlu adıyla yazılan mealde, Ehl-i sünnet âlimlerinin görüşlerine yer vermeye özen gösterildiği, aksi takdirde insanların Ehl-i sünnet itikadına ters düşen sapık inançlara kapılma tehlikesiyle karşı karşıya kalacakları söylenir.¹⁴⁰

¹³⁶ William E. Shephard, "Çağdaş İslâmî Etiketler", çev. Süleyman Kalkan, *Kalem Dergisi* 9 (1988), 15; Mealcilik hakkında geniş bilgi için bk. Öztürk, "Meâl Kavramının Mahiyeti, Tarihçesi ve Meâlcilik Tecrübesi"; Feride Ocakoğlu, *1980-90 Yılları Arasında Türkiye'de Mealcilik Akımı* (Şanlıurfa: Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010).

¹³⁷ Öztürk, *Kur'ân-ı Kerîm Meâli*, Önsöz, 9-14.

¹³⁸ Öztürk, "Meâl Kavramının Mahiyeti, Tarihçesi ve Meâlcilik Tecrübesi", 157.

¹³⁹ Heyet, *Kur'ân-ı Kerîm ve Karşılıklı Muhtasar Meâli*, 3.

¹⁴⁰ Mahmud Ustaosmanoğlu, *Kur'ân-ı Mecîd ve Tefsirli Meâl-i Âlîsi* (İstanbul: Yâsin Yayınevi,

Meallerde yer verilmesi amaçlanan mezhebi ya da çağdaş eğilimlerin Kur'an mealine yansıtılması sorun oluşturacak bir durumdur. Çünkü mealler Allah'ın ne dediğiyle ilgilenir.¹⁴¹ Meşrebî ya da mezhebi eğilimlerin Kur'an'a yorum olarak dayatılması Allah'ın kastını belirlemeyi hedefleyen yaklaşımlardır.

2.3.3. Keşfi Anlamı Amaç Edinen Mealler

Bazı mealler ayetlerin ancak keşif yoluyla açık hale getirilip anlaşılabilceğini ifade eder. Örneğin Metin Saruhan, insanların ayetlerdeki birinci manayı anlayabileceğini ancak daha derin manaları ise keşif sahibi âlimlerin anlayabileceğini söyler ve amacını kendi mealinde de bir nebze onlara ışıktuttuğunu ve bilmediklerini Kur'an ayetleriyle insanlara anlatmak ve müşküllere çare bularak yardımcı olmak şeklinde tarif eder.¹⁴² Benzer yaklaşım Ahmed Hulusi'nin şu sözlerine de yansımıştır: “*Bu metin yalnızca Ahmet Hulûsi isimli Allah Kuluna bahşedilmiş bakış açısından Kur'an'a açılan bir penceredir. Bu pencereden görülenlerin bir kısmının sizlere yansıtılmasıdır.*”¹⁴³ Bu yaklaşımlar Kur'an'ı bâtinî pencereden yorumlama amacı taşımaktadır. Oysa Kur'an ayetleri, lafızlardan hareketle ikincil manalara da delalet edebilme özelliğine sahip olsa da İslâm ilim geleneğinde ayetlerin anlaşılmasına dair geliştirilen usullerle anlaşılma yoluna gidilmesi, indi görüşlerden sakınılması en sağlıklı anlama yöntemidir.

Keşfi yaklaşımla, bâtinî anlamı esas alarak yazıldığı iddia edilen mealler indî ve keyfilikle maluldür. Zira keşif yoluyla elde edildiği iddia edilen yorumlar, lafzın zahirine mutabakat, bağlam, siyak-sibak gibi doğru anlamı ortaya çıkartacak ilmî hassasiyetleri gözetme zorunluluğu duymayan kontrol dışı çağrışımlardır.

2007), Önsöz, 6-7.

¹⁴¹ Bilgin, “Meal Yazıcılığına Tetikleyen Psiko-Sosyal Refleksler”, 263.

¹⁴² A. Metin Saruhan, *Kur'ân-ı Kerîm ve Türkçe Meâli ve Tefsiri* (Erkam Matbaası, 2002), Önsöz, I.

¹⁴³ Ahmed Hulûsi, *Allah İlminden Yansımalarla Kur'an-ı Kerîm Çözümü* (İstanbul: Allah İlminden Yansımalarla Kur'an-ı Kerîm Çözümü Merkezi, 2011), Anlamak İçin Ön Bilgi, I; Benzer açıklamalar için bk. İsmail Dinçer, *Tevhîd-i Kurân Meâli* (İzmir: Sade Matbaacılık, 2017), Mukaddime, II.

2.4. Değişik Amaçlarla Yazılan Mealler

2.4.1. Meallerdeki Eksikleri ya da Hataları Düzeltmek Amacıyla Yazılan Mealler

Bazı yazarlar meallerdeki hataları ya da eksik noktaları görerek meal yazımını amaçladıklarını dile getirirler. Bu yaklaşım, yazarın, söz konusu meallerin zayıf yönlerini, kendi yazacağı mealin ise bu hatalardan arınmış bir çalışma olacağını açık ya da örtülü olarak ortaya koyması anlamı taşır. Atıf yapılan eksiklikler, dil, üslup, sîreti ya da sünneti dikkate almamak, kelimelerin kök anlamlarına önem vermemek, Kur'an'ın nüzülundünden sonra ortaya çıkan ilmi disiplinlerin terimleriyle kelimeleri karşılamak gibi çeşitlidir. Ali Fikri Yavuz, daha önce Hasan Basri Çantay'ın yazdığı ve Diyanet İşleri Başkanlığının hazırladığı *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Anlamı* adlı mealin, şekil, dil ve baskı kalitesiyle ilgili eksikliklerine temas ettikten sonra bu noksanlıkların giderilerek dili anlaşılır, kâğıdı kaliteli, sayfa uyumu sağlanmış ve sistematik bir meal hazırlamak hedefinde olduğunu söylemiştir.¹⁴⁴ Bir heyet tarafından hazırlanan “*Ayet ve Hadislerle Açıklamalı Kur'an-ı Kerim Meali*” adlı meal, mevcut çalışmalar arasında eksikliği müşahede edilen şu iki ana noktada bir hizmet sunmak niyetiyle hazırlanmıştır: “*Bu çalışmada sadece ayetlerin meali verilmekle yetinilmemiş; o ayetle ilgili daha başka ayetlere de dipnotlarında yer verilmiştir. Aynı şekilde Peygamber Efendimizin Kur'an-ı Kerim'le ilgili açıklamaları da yine ilgili ayetlerin dipnotlarında verilmiştir.*”¹⁴⁵ Süleyman Ateş de daha önce yapılan tercümelelerin dili eskimiş, gençlerin anlayamayacağı duruma gelmiş, bazı tercümelerde çok fazla tasarruflarda bulunulduğundan aslından uzaklaşmış diyerek bazı eksiklere dikkat çekmiş ve kendisinin mananın anlaşılabilmesi için açıklamalar yaptığını, parantez içi bilgiler koyduğunu, kıraat farklılıklarından doğan mana farklılıklarını da dipnotta belirttiğini söyler.¹⁴⁶

Hasan Tahsin Feyizli, hedefinin “bazı hatalara düşmeksizin, ilim erbabının, din görevlilerinin, dine hizmet gayesiyle yetişen her seviyedeki talebenin ve Kur'an'ı

¹⁴⁴ Yavuz, *Kur'an-ı Kerim ve İzahlı Meâli Âlisi*, Önsöz, I-II.

¹⁴⁵ M. Yaşar Kandemir vd., *Ayet ve Hadislerle Açıklamalı Kur'an-ı Kerim Meâli* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Vakfı Yayınları, 2010), Takdim, X; Benzer amaçla yazıldığı ifade edilen çalışma için ayrıca bk. Parlıyan, *Kur'an-ı Kerim ve Özlü Tefsir*, 3.

¹⁴⁶ Ateş, *Kur'an-ı Kerim ve Cümle Meâli*, Giriş, 7.

doğru anlamak isteyen halkın ihtiyacına daha uygun ve kolay cevap veren ve inananları da şüpheye düşürmeyen bir meal hazırlamak olduğunu” söyler.¹⁴⁷ Abdülvehhab Öztürk, meal çalışmasının en az hatalı meallerden olabileceğini söylemiş ve bu düşüncesini Arapçayı iyi bilmesinin yanında Kur'an'la doğrudan ilgilenen bir kimse olmasıyla temellendirmiştir.¹⁴⁸ İsmail Yakıt, “bazı ayetlerin yanlış tercüme edildiğini, sadece sözlük anlamıyla yetinildiğini veya sözlük anlamlarının içinde metne hiç uygun olmayanın tercih edildiğini ve böylece Kur'an'ın bütünlüğü içinde bir kopukluk oluştuğunu, gerek Arapça bilgisinden gerekse analiz ve sentez eksikliğinden bazı anlam ve tercüme hatalarını tespit ettiğinden bu meali hazırladığını” söylemiştir.¹⁴⁹ Orhan Kuntman, “bazı meallerin Kur'an'ın anlam ve kavramlarını tahrif ettiğinden yola çıkarak kargaşanın hakim olduğu, gençlerin kulaktan dolma bilgilerle dini öğrenmek durumunda kaldığı bir zamanda, Fahreddin Râzî (öl. 606/1210), İbn Kesîr (öl. 774/1373) ve Elmalılı Hamdi Yazır (öl. 1942) gibi müfessirlerin yorumlarına kısa ve özlü olarak yer verilen bir kaynak oluşturmayı” hedefler.¹⁵⁰ Mehmet Türk de mevcut meallerin bir çoğunun ya çok kısa ya da birbirine çok yakın ifadelerle kalame alındığını bundan dolayı Allah kelamının anlaşılmasında bazı sıkıntılar doğurduklarını kende mealini de bu sıkıntıları gidermek amacıyla yazdığını ifade etmiştir.¹⁵¹

¹⁴⁷ Hasan Tahsin Feyzli, *Feyzül-Furkân: Tefsirli Kur'an-ı Kerîm Meâli* (İstanbul: Server Yayınları, 2016), Önsöz, II.

¹⁴⁸ Abdülvehhab Öztürk, *Kur'an-ı Kerîm ve Meâli* (Trabzon: Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları, 1996), Önsöz, IV; Benzer çalışmalar hakkında ayrıca bk. Ebül-Âlâ Mevdûdî, *Açıklamalı Kur'an-ı Kerîm Meâli: Tercümânü'l-Kur'an*, çev. Muhammed Han Kayanî (İstanbul: İnkılâp Yayınları, 2004), Takdim, XI; Hüseyin Selim Kocabıyık, *Surelerin İnş Sırasına Göre Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Çevirisi* (İstanbul: Mihenk, 2018), Çevirmenin notu, 8-9.

¹⁴⁹ İsmail Yakıt, *Kur'an-ı Hakîm Meâli -Semantik Analizli Açıklamalı ve Yorumlu-* (İstanbul: Ötüken, 2020), 21.

¹⁵⁰ Orhan Kuntman, *Kur'an-ı Kerîm -Açıklamalı Meâl-* (Ankara: Ufuk Matbaa, 2002), Önsöz, 6; Meallerdeki hatalardan hareketle yazıldığı iddia edilen çalışmalar için ayrıca bk. Namılı, *Kur'an Aydınlığı -Kronolojik Kur'an Meâli-*, Giriş, XVIII, XIX; Ömer Öngüt, *Kur'an-ı Kerîm ve Türkçe Meâli Âlisi* (İstanbul: Hakikat Yayıncılık, 2001), Takdim, II; Enver Baytan, *Kur'an-ı Kerîm ve Meâl-i Âlisi* (İstanbul: Baytan Kitapevi, 1987), Önsöz, II.

¹⁵¹ Mehmet Türk, *Allah'ın Kelâmı (Meal-Tefsir)* (İstanbul: Kitap Dünyası, 2018), Takdim, 1.

Burada Mahmut Özdemir tarafından yapılan meale vurgu yapmak gerekir. Yazar kendi mealini teknik bakımdan diğer meallerden ayrı tutarak, Kur'an'ın tertil üzere okunması emredildiğinden ayn (ع) duraklarına üç yıldız (***) işareti koyduğunu, ayetleri birleştirilmeden tek tek tercüme ettiğini, surelere isim olan NÛR, KEHF gibi kelimelerin büyük harfle yazıldığını, parantez kullanmadığını, ayet metinlerine sadık kaldığını, iman, amel, küfür gibi Kur'an'ın özel ve odak kavramlarını Türkçede de aynı olduğunu varsayarak aynen kullanıldığını söyler ve mealinin bir Arapça Kur'an olmadığı gibi tefsir, tevil ve yorum da olmadığını iddia etmiştir.¹⁵² Özdemir'in bu ifadeleri amaçtan ziyade metoda dair fikir vermektedir. Ancak son cümlede çalışmasının ne olmadığı hakkında yaptığı açıklamanın, meal girişimine yüklediği anlamın muğlak kalmasına neden olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü mealin ne olmadığını ifade eden yazar ne olduğu konusunda da net bir açıklama yapmadığından, mealin yorum, tefsir ve tevilin dışında ne olabileceği konusu soru işareti olarak kalmıştır.

Esasında her meal bir yeni eksikliği ya da hatayı da beraberinde getirmektedir. Bunu gören meal yazarlarından Faruk Beşer, önceden mevcut meallerin her biri bir yönüyle eksik, Allah'ın lütfuyla bu eksiklikleri en aza indirmeye çalışacağım, düşüncesinde olduğunu ancak çalışması bitince böyle cesurca konuşmanın doğru olmayacağına inandığını ve bir meal yapınca ancak Kur'ân-ı Kerîm'i daha iyi anlayabilmek imkânı olacağından meali kendisi için yaptığını söylemiştir.¹⁵³

2.4.2. Tevhid Vurgusuyla Yazılan Mealler

Kur'ân'ın üzerinde durduğu ve gerçekleştirmeyi hedeflediği en temel amaç tevhid ilkesidir.¹⁵⁴ Yani Kur'an güçlü bir şekilde Allah'ın birliğini vurgular.¹⁵⁵ Kur'an'ın bu odak konusunu dikkate alarak meal yazımını amaçlayan çalışmalar olmuştur. Örneğin, tevhidi, Kur'an'ı anlamada ana parametre olarak gören Mustafa

¹⁵² Mahmut Özdemir, *Kur'an-ı Kerîm ve Türkçe Meâlî* (Ankara: Sarıyıldız Oftset, 2011), Açıklama, I.

¹⁵³ Faruk Beşer, *Kur'ân-ı Hakîm'in Meâlî ve Kısa Tefsiri* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Vakfı Yayınları, 2021), Önsöz, 9.

¹⁵⁴ Ayrıntılı bilgi için bk. Muhsin Demirci, *Kur'an'ın Ana Konuları* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Vakfı Yayınları, 2016), 43-47.

¹⁵⁵ el-Fatiha 1/5; el-Bakara 2/163; el-Enbiyâ 21/22; el-İhâs 112/1-4.

Sezer, bu noktadan hareketle “Kur'an'ın bütününe anlamaya yönelik, samimi, ciddi, özgün bir anlama-kavrama çalışması yaptığını” söyler.¹⁵⁶ Ali Akın, “yanlış tercüme hatta tevhide aykırı tercüme yapıldığını bu sebeple kendisinin meal yazmak zorunda kaldığını” ifade etmiştir. Akın'a göre, “bugüne değin incelediği meallerde, ibadet (tapma) ve dua (yakarış) konusundaki ayetlerde, Tevhid (yalnız, ancak Allah'a) manası yansıtılmış, bu ayetler, “Allah'a tapın, Allah'a yalvarın” şeklinde tercüme edilmiştir.¹⁵⁷ Hasan Elik ve Muhammet Coşkun tarafından kaleme alınan mealde de öne çıkan konulardan biri tevhid vurgusudur.

2.4.3. Konularına Göre Tasnif Yapmak Amacıyla Yazılan Mealler

Konularına göre ayetler tasnif edilerek de mealler hazırlanmıştır. Buradaki amaç, konuların dağınık ve parçalı olarak anlatıldığı Kur'an metinlerinin, konu bazlı tasnif edilmesidir. Bu yolla okuyucu, bir konu hakkındaki Kur'an'ın bütüncül bakış açısını görme imkânı bulur.

Bunlardan en meşhur olan Türkçe çalışmalardan biri Ömer Özsoy ve İlhami Güler'e ait olan “Konularına Göre Kur'an Sistematiği Kur'an Fihristi” adlı kitaptır. Onlar gayelerini şu şekilde dile getirir: “Bizi yeni bir Kur'an fihristi hazırlama düşüncesine sevk eden hem bu tür eserlerin azlığı hem de mevcut örneklerin içerik açısından yetersizliğidir. Zira her şeyden önce, yukarıda anılan çalışmaların hiçbiri Kur'an'ın tamamını tasnif etmemektedir. Ayrıca, adı geçen çalışmalar dikkatle incelendiğinde bunların konularına göre Kur'an fihristi olmaktan çok, Kur'an'da bahsi geçen bütün unsurları içerdikleri görülür. Bu yaklaşım, fihristi, Kur'an'da ele alınan konuları bir araya getiren fikri bütünlük olmaktan çok kelime dizinine yaklaştırmaktadır.”¹⁵⁸

Diğer bir çalışma da Ömer Dumlu tarafından yapılan konulu tasnif mealidir. Dumlu amacını, “okuyucunun herhangi bir konu hakkında aradığı Kur'an'ın değişik

¹⁵⁶ Mustafa Sezer, *el-Furkân: Kur'an-ı Kerim'in Özlü Tefsiri* (İstanbul: Tayf Yayınları, 2019), Önsöz, 13.

¹⁵⁷ Geniş bilgi için bk. Ali Akın, *Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meâli* (İstanbul: Ege Reklam, 2014), Önsöz, 5-6.

¹⁵⁸ Ömer Özsoy - İlhami Güler, *Konularına Göre Kur'an* (Ankara: Fecr Yayınları, 2013), XXI; Benzer çalışmalar için bk. Taşkın, *Konularına Göre Kur'an-ı Kerim Meâli*; Süleyman Günver, *Konularına Göre Kur'an'ın Meali* (İzmir: y.y., 2011).

surelerinde yer alan ve o konuyu tamamlayan ayetleri bir araya getirmek ve böylece okuyucuya yardımcı olmak” olarak açıklamıştır.¹⁵⁹

Bilindiği üzere son dönemde konulu tefsir çalışmalarının meale yansımaları olarak kabul edebileceğimiz bu eserlerden Dumlu'ya ait olan konulu bir meal çalışması olarak değerlendirmek mümkünse de Güler ve Özsoy'a ait olan çalışmanın mealden ziyade fihrist olarak değerlendirilmesi daha doğrudur. Zira kendileri de eserlerini meal yerine fihrist şeklinde isimlendirmişlerdir. Ayrıca her ne kadar bazı tasarruflarda bulunsalar da Hüseyin Atay'ın mealini esas almışlardır. Bu bağlamda söz konusu eser belki ayetlerin konu tasnifi açısından önemli bir boşluğu doldursa da müstakil anlamda meal olarak değerlendirilmesi pek isabetli gözükmemektedir.

2.4.4. Talep-Teşvikle Yazılan Mealler

Bazı meallerin yazılış amacı, klasik dönemde kaleme alınan pek çok eserde olduğu gibi talep ya da teşvike dayalı olmuştur. Örneğin Ömer N. Bilmen, birçok kişinin arzusuna binaen eserini yazdığını dile getirirken,¹⁶⁰ Osman Keskioglu, Şeyhu'l-İslam Musa Kazım'ın Sebülurreşâd'da basılan külliyatında, Kur'an tercümesi hakkında yazdığı “...Kur'an bizim lisanımızda nazil olmamış, o halde tercüme edelim,¹⁶¹ sözlerinden hareket ettiğini ve Araplar için yapılan Arapça mealler bile varken Türkçe konuşanlara da elbette tercüme gerektiğini söyler ve bu amaçla mealini kaleme alır.¹⁶²

Nusrettin Bolelli ve Niyazi Beki, Said Nursi'nin Kur'an'ın hakiki tercümesinin kabil olamayacağını, olsa olsa kısa bir meal-i icmâlinin veya ayetlerin her bir cümlesi için beş altı satır tefsir yapmak imkânı olacağı ifadesinden mülhem bu meali

¹⁵⁹ Ömer Dumlu, *Konularına Göre Kur'an (Türkçe Meâl)* (İzmir: Nova Yayıncılık, 2004), Üçüncü Baskıya Önsöz, I.

¹⁶⁰ Bilmen, *Kur'ân-ı Kerîm'in Türkçe Meâli Âlisi*, Mukaddime, II.

¹⁶¹ Musa Kazım Efendi, *Dini, İctimâî Makaleler* (y.y.: Evkâf-ı İslâmiyye Matbaası, 1336), 296.

¹⁶² Keskioglu, *Kur'ân-ı Kerîm'in Türkçe Açıklaması*, Önsöz, XVIII; Kur'ân-ı Kerîm'in Türkçe Açıklaması, Önsöz, XVIII; Hasan Elik ve Muhammet Coşkun tarafından kaleme alınan mealde de önce çıkan konulardan birisi tevhid vurgusudur. Geniş bilgi için bk. Elik - Coşkun, *Kur'an Tefsiri -İndirildiği Dönem Işığında-*, 9 vd.

yazdıklarını ifade ederler.¹⁶³ Hayrat Neşriyat'ın hazırladığı mealde de aynı amacın olduğu görülmektedir.¹⁶⁴

2.4.5. Bilimselci Yaklaşım Amacıyla Yazılan Mealler

Bu konuda en dikkat çeken çalışma Salih Parlak tarafından yapılmıştır. O, Birleşik Alan Teorileri oluşturmak amacıyla yapmış olduğu çalışmada, Kur'an'ın meal ya da tefsirle doğrudan anlaşılamayacağını ancak çağın, oluşturulan bilgi toplumu el kitaplarının verdiği bilgi düzeyiyle anlaşılabilirliğini ifade etmiştir. Ona göre yeni meal tefsir çalışmaları yapılırken, bilgisayar çağının genç düşünür kuşağı için yeni bir sözlük kullanılması gereklidir. Ayrıca temel kavramlar da çağın bilgi toplumunun anlayacağı yeni bir dille ele alınmalıdır. Çünkü yıllardır kullanılan dil artık anlaşılabilir bir durumdadır.¹⁶⁵ İsmail Kazdal da Kur'an'ın tabii yasalara aykırı düşmediğini göstermeyi hedefleyen bir amaçla mealini kaleme aldığını ifade etmiştir.¹⁶⁶ Özellikle Parlak, mealde yoğun bir şekilde bilimsel bir dil kullanmış, Kur'an'ı bilim kitabı olarak takdim etmiştir. Bu yaklaşım, Kur'an'ın tümüyle bilimsel bilgi ortaya koymak amacıyla nazil olan bir kitap olduğu izlenimini vermektedir.

Mete Firidin de mevcut meallerin, Kur'anî bilgi ve kelime ayrıntısı noktasında çok sığ ve yetersiz olduğunu, bilhassa kelimelerin anlamının gelişmiş güzel verildiğini ve günümüz olanaklarına göre hemen hemen hiçbir etimolojik araştırma yapılmadığını söyler ve tamamen bilimsel bir anlatımı olan Kur'an'ın bilimden uzak insanlar tarafından çevrilmesinin meal kargaşalarına neden olduğunu ifade eder.¹⁶⁸

Kur'an-ı Kerim'in zahiri manasını ve Arap dilinin imkânlarını da aşacak şekilde bilimsel bir şekilde yorumlanması, Batı medeniyeti karşısında İslam dünyasının geri

¹⁶³ Nusret Bolelli - Niyazi Beki, *Kur'an-ı Kerim ve Meâl-i İcmâli* (İstanbul: Tenvir Neşriyat, 2002), Takdim, I.

¹⁶⁴ Heyet, *Kur'an-ı Kerim ve Karşılıklı Muhtasar Meâli*, 3.

¹⁶⁵ Salih Parlak, *Bilgi Toplumuna Doğru Kur'an-ı Kerim ve Meal-Tefsiri* (İstanbul: 2001 Yayınları, 2001), Önsöz, I-V.

¹⁶⁶ İsmail Kazdal, *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meali (Kur'an Çevirilerinin Meali) -Nüzül Sırasına Göre-* (İstanbul: Kur'an Okulu, 2008), Sunuş, 10-11.

¹⁶⁷ *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meali (Kur'an Çevirilerinin Meali) -Nüzül Sırasına Göre-*, çev. İsmail Kazdal (İstanbul: Kur'an Okulu, 2008), Sunuş, 10-11.

¹⁶⁸ "Alak" kelimesine hakkındaki yorumları için bk. *Kur'an-ı Kerim'in Gelişmiş Etimolojik Meali*, Önsöz, I-II.

kalmışlığı düşüncesinin bir tezahürü olarak ortaya çıkmıştır. Bu anlamda Batının bilimsel anlamda ilerleyişi karşısında İslam dünyasında iki uç refleks gelişmiştir. Bunlardan birincisi modern bilime karşı çıkararak yeni gelişmeleri bid'at, günah kapsamında değerlendirmek, ikincisi ise her bilimsel gelişmeyi bir şekilde icaz kapsamında Kur'an-ı Kerim'e dayandırmak olmuştur.¹⁶⁹ Diğer taraftan bu eğilim pozitivizmin İslam dünyasına etkisi bağlamında da değerlendirilebilir.

2.4.6. Harfi Tercüme Amacıyla Yazılan Mealler

Kemal Çüllüoğlu tarafından yapılan tercüme, "Sözcüğe sözcük, "mot a mot" olarak meydana getirilmiştir. "Kur'an tercüme edilemez, tefsir edilir" düşüncesiyle bu şekil tercümeyle cesaret edilemediğini söyleyen yazar harfi tercümenin olabileceğini iddia etmiştir.¹⁷⁰

2.4.7. Latinize Mealler

Meal tanımına ve çalışmamızın ana kapsamına uygun olmasa da bazı meallerin Kur'an'ın anlamını vermenin yanında metnini de latinize ettiklerine dikkat çekmeyi önemli buluyoruz. Bu tarz çalışmalarda amaç Kur'an'ın Türkçe telaffuzla da okunabileceğini göstermek ve Kur'an'ı Arapça orjinalinden okuyamayan halk kitlesine hitap edebilmektir. Örneğin Pamuk Yayıncılıktan çıkan bu tür mealin açıklamasında, "Kur'an'ı iyi niyetle Latincesinden okumaya çalışan insanların bundan hiçbir istifadelerinin olmayacağını düşünmenin yanlış olduğu ifade edilir.¹⁷¹ Ayintâbî tarafından yapılan tercüme de latinize ve meal olarak verilmiştir.¹⁷² Arapça metnin yanında Latin harfleriyle de yazılan metin ve mealle birlikte sunulan bir diğer örnek de Naci Kasım tarafından ilki 1927'de bastırılan tercümedir.¹⁷³

¹⁶⁹ Mustafa Öztürk, *Meal Kültürümüz* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2015), 54.

¹⁷⁰ M. Kemal Çüllüoğlu, *Kur'an-ı Kerim Türkçe Ne Diyor?* (b.y.: İzmir, 1990), Önsöz, I-II.

¹⁷¹ Arif Pamuk - Rahmi Serin, *Kur'an-ı Kerim ve Yüce Meâli* (İstanbul: Pamuk Yayıncılık, 2005), 639; Bazı çalışmalarda ise Kur'an kelimelerinin sadece Türkçe telaffuzları verilmiştir, Geniş bilgi için bk. Abdullah Sarıkaya (ed.), *Kur'an-ı Kerim ve Satır Arası Kelime Kelime Türkçe Okunuşu* (Konya: Haktan Yayın Dağıtım, ts.), Önsöz.

¹⁷² Ayintâbî Mehmed Efendi, *Kur'an-ı Kerim ve Meâli* (İstanbul: Saadet Yayınevi, ts.).

¹⁷³ Geniş bilgi için bk. Kasım Naci, *Kur'an-ı Kerim ve Genişletilmiş Türkçe Açıklaması* (İstanbul: Naci Kasım-İstanbul maarif Kütüphanesi ve Matbaası A. Ş., 1988).

Sonuç ve Öneriler

Meal, Kur'an'ın Arapça'dan başka bir dile meal yazarının aslî ve hedef dile vukufiyeti ve ilmî kabiliyeti dâhilinde çeviri çabası ve ürünüdür. İlk defa Farsça olarak başlayan sürece, Türkler de Kur'an'ı ana dillerine tercüme eden ilk milletlerden biri olarak dâhil olmuştur. Farsçada olduğu gibi, Türkler arasında da satır arası şeklinde yapılan ilk Kur'an çevirisi çalışmaları, 10 ve 11. yüzyıllardan başlayarak günümüze kadar devam etmiştir. Satır arası çeviri şeklinde başlayan süreç beylikler ve Osmanlı imparatorluğu dönemlerinde de devam etmiş ancak çeviri sayıları son derece azdır. Tanzimatla başlayan ve Cumhuriyet'in kurulmasıyla devam eden yeni bir ulus inşa etme düşüncesine paralel olarak devlet ve sivil inisiyatiflerle meal çalışmaları yeni bir ivme kazanmıştır. Bu dönemdeki meal çalışmalarında ulusçuluk amacının bir gereği olarak ana dilde ibadet tartışmaları da etkili olmuştur. 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren meydan gelen İran devrimi, klasik eserlerin Türkçe'ye çevrilmesi, Kur'ancılık/mealcilik akımının ortaya çıkması, İlahiyat fakültelerinin sayılarının artması, dini yayınevlerinin çoğalması, cemaat ve dinî grupların kendi meallerini yazma düşüncesi, ticari saikler gibi sıralanabilecek sebeplerle 1960'lardan günümüze meal yazımı bir ivme kazanmıştır. Yazılan her bir meal de kendisini meşrulaştırmak için daha önce yazılanlarda bir takım kusur ve noksanlıkları izale etme veya yeni birtakım yorumlar ortaya koyma gibi bir iddia ile ortaya çıkmıştır.

Cumhuriyetin ilanıyla ulus-millet inşa projesinin önemli ayaklarından biri de ibadet dilinin tamamen Türkçeleştirilmesi olmuştur. Bu bağlamda hem mecliste yapılan uzun tartışmalar neticesinde verilen siparişle hem de durumdan vazife çıkaran bazı ilim adamlarının yaptığı çalışmalarla bu hayalin alt yapısı oluşturulmaya çalışılmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarına tekabül eden ve isimleri zikredilen müellifler bu amaçla meallerini hazırlamışlardır. Son dönemde kaleme alınan ve bu amaç kapsamında kategorize edilen müelliflerin çabası ise o döneme öykünme veya ulusalcı bir eğilim taşımaları bağlamında değerlendirilebilir.

Meal yazımındaki temel amaç, yazarın sahip olduğu dinî ve ideolojik eğilime, ilmî yetkinliğine, kaynak dil ve hedef dile olan vukufiyetine, yaşadığı dönem ve şartlara göre çeşitlilik gösterebilmektedir. Bu durum, meallerin bazı yönlerden

birbirlerinden farklı olmasını de doğal olarak beraberinde getirmiştir. Bununla birlikte özellikle Hamdi Yazır'ın ismi ticari kaygı ile kullanılarak özgünlüğü bulunmayan çok sayıda sadeleştirme adı altında meal de piyasaya arz edilmiştir.

Daha çok dil ve üslûp açısından günümüz insanına daha iyi bir metin sunulması, güncel dilin yakalanması, halkın tüm kesimlerine Kur'an'ın mesajının ulaştırılması gibi müspet amaçlarla kaleme alınan pek çok meal, her ne kadar halk tarafından yoğun ilgi görse de Kur'an'ın mesajının sahih bir şekilde anlaşılması noktasında genel kabul gören eserler ortaya çıkmamıştır. Pek çok mealin de önceki çalışmalarda görülen kusur ve noksanlara tepki içeren bir sebebe dayalı olarak yazıldığı da bir gerçektir. Bu tepkiler de dil yetersizliği, kelime ya da cümleleri yanlış aktarım, bağlamı, sünneti ya da sîreti dikkate almamak, kelimelerin semantik anlamlarına önem vermemek, bilimsel gerçeklerle uyuşmamak, anlaşılır olmamak gibi başlıklarda yoğunlaşmıştır. Meallerde akıcı dil ve üslûbun olmadığına dair hâkim bir kanat vardır ki pek çok mealin yazılması bu iddia ile temellendirilmiştir.

Çalışmamızda meallerin sadece önsözlerine dayalı olarak verdiğimiz bilgiler, meal metinlerinin incelenmesi neticesinde değil, yazarın kaleme döktüğü niyetinden hareketle ortaya konulmuştur. Meal yazma amacı, siyasi, mezhebi gibi noktalarda yoğunlaşan kişileri, amaç kategorimizde anılan başlıklardan farklı yerlere yerleştirmiş olabiliriz. Bu duruma sebebiyet veren unsur, meal yazarının izhar ettiği niyettir.

Esasında, bazı ideolojik reflekslerle yazılanlar hariç tutulursa, meallerin gelenekten beslenmediklerini ya da İslam ilim müktesebatını göz ardı ettiklerini söylemek zordur ve hatta imkânsızdır. Çünkü meal yazarının da ilmi birikimi oluşurken ya da mealini kaleme alırken ilmi bir dayanağının olması kaçınılmazdır. Bu sebeple amaçlarda ya da metotlarda zikredilmese de meal yazarlarının, ilmi kaynaklardan beslenmiş oldukları muhakkaktır. Bazı yazarlar, bu durumu ön plana çıkartırken bazı yazarlar ise bu perspektifi metot ya da başka bir saikle paylaşmamıştır. Yazarların belirlediği amaçla meal metninde ortaya çıkan sonuç arasında uyumsuzluklar olabilir. Giriş ya da hatime kısımlarında verilen amaç doğrultusunda bir meal yapılıp yapılmadığı makalenin sınırlarını aşan bir boyut olduğu için birkaç örnek hariç meal metinleri incelenmemiştir.

Bazı meallerin, belli bir amaçla ortaya konduğu iddia edilse de usulden uzak bir anlayış ve kişiyi Kur'an'a dilediğini söyletme rahatlığıyla yazıldığı görülmektedir. Yersiz bilimsel izahlar, keşfi ya da gaybî temelli olduğu iddia edilen yorumlar bunun en bariz örnekleridir. Bazı meallerin iddialı amaçlarla yazıldığı, bazılarının ise içten ya da dıştan gelen etkilerle hazırlandığı görülmektedir. Görülen eksik ya da hatalardan hareketle yazıldığı iddia edilen meallerin, benzer hatalara ya da daha değişik hatalara düşmekten kendini kurtaramadığı da anlaşılmaktadır. Örneğin, 2000'li yıllara gelinmeden önce bazı gazetelerin ek olarak verdiği meallerin düzensiz, özensiz, yazarı ve amacı belli olmayan bir mahiyette olduğu görülmüştür. Pek çoğu göz zevkine hitap etmeyen ve dil hatalarıyla mâlül bu tercümelerin traj ve gelir amacıyla dağıtıldığı anlaşılmaktadır.

Çalışma boyunca ulaştığımız sonuçlardan hareketle yeni yapılacak meallerde dikkat edilmesinde fayda olduğunu düşündüğümüz bazı hususları sıralamak gerekirse;

Çeşitli amaçlarla yazılan/hazırlanan pek çok meal olsa da yönlemsel sorunlardan ya da yönlemsizlikten dolayı, nicelik açısından yakalanan seviye, nitelik açısından yakalanamamıştır. Esasında yeni bir meal yazmak çabasında olan kişilerin, öncekilerden farklı ve daha gelişmiş bir meal yazım amacını taşıması gerekir. Bu farklılık, metot, dil, üslûp, tarz ya da teknik açılardan çeşitlenebilir. Yazılan mealler, dil, üslûp, muhteva, açıklayıcı bilgiler, teknik ve tasarım bakımından toplumsal ilgiye mazhar olacak özelliklere sahip olmalıdır. Okuyucu sayısını artıran ve anlama düzeyini geliştiren teknik detaylar da meal eserlerine uygulanmalıdır. Sosyolojik yapısı, içinde bulunan zaman kesiti, olası muhatap kitle dikkate alınarak meallerin boyutu, yazım puntosu, renk ve tasarım gibi özellikler meal çalışmalarına yansıtılmalıdır.

Meallerin, Kur'an'ın anlam ve mesajını, siyasi, ideolojik, mezhep ve meşreb bağlarından arınmış bir biçimde muhataba yansıtmak amacıyla yazılması önemlidir. Bu noktada, meal yazarının niyeti ön plana çıkmaktadır. Çünkü okuyucu, okumak istediği metne güven duygusuyla yaklaşmak ister. Söz konusu metin, Kur'an'la bağ kurmaya aracı olan meal olunca, meal okuru, okuduğu esere ve onun yazarına itimat

etmek ister. Bu da yazara hem niyet hem de ilmi bakımdan sorumluluk yüklemiş olacaktır.

Meal yazıcılığında önemli bir konuda yöntem sorunudur. Öncelikle Kur'an'ın kutsal bir metin mealin ise beşeri bir yorum olduğunu hatırd tutarak hareket etmek meal yazarına önemli bir kıstas sunacaktır. Bunun yanında, takip edilecek çeviri yöntemi de ikinci bir kıstastır. Kaynak metne mi hedef dile mi sadakat gösterilecek? Bu karar vermek muhatap kitleyle de ilgilidir. Ayrıca, kaynak metnin mana ve mesajını korumak şartıyla hedef kitlenin anlayacağı bir dil kullanmak da meal yazarı için vazgeçilmez bir durumdur. Bütün bunları, Kur'an'ın bütünlüğünde sunmak da ayrı bir öneme sahiptir.

Birçok meal, genelde önceki meallerin eksik yönlerini ikmal etmeyi hedefleyen bir amaçla kaleme alınmıştır. Tepkisellikten kaynaklan bu durum, dikkate alınma yönleri itibarıyla bir iyileştirmeye neden olsa da başka açılardan meallerde yeni sorunların oluşmasına neden olabilmektedir. Bu nedenle, eksikleri tekrar etmeme niyetinin yanında doğru bir meal yazımın ilkelerini iyi tespit etmek ve baştan şartları belirlenmiş metotla meal yazmak önemlidir.

Bir mealin yazılma amacı, elbette önemlidir. Fakat amaç kaliteli bir eserin ortaya çıkmasında tek başına yeterli bir etken değildir. Amacın gerçekleşmesi, Kur'an'a bakış açısı, iyi bir metoda sahip olunması, yazarın ilmi birikimi, her iki dilin iyi seviyede kullanılması ve nihayetinde yazım kalitesiyle ilgilidir. Sayılan bu etmenlerin sağlanması, kaliteli bir eserin ortaya çıkmasında olmazsa olmaz şartlardır.

Meal yazarının en önemli engellerden biri de okuyucu kitleyi baştan tespit ve tahmin etme zorluğudur. Çünkü meal, sadece belli bir alana, yaş ya da cinsiyet grubuna has bir çalışma değildir. Din, kültür, cinsiyet, yaş, eğitilmiş-eğitimsiz, her gruptan insanın meal okuma ihtimali vardır. Bu sebeple, meal yazarı olası tüm muhatap kitleyi dikkate alan bir dil ve üslûp yanında, nitelikli bir meal için gereken tüm unsurları içeren bir metotla eserini ortaya koymalıdır.

Meal yazım aşamasından sonra, ortaya çıkan metnin ilmi yönünün dışında, dil, üslûp, muhteva, şekil gibi açılardan editoryal süreçlere tabi tutulması da çok

önemlidir. Çünkü tercüme, kaynak metne bağlı bir eylemken, hedef dilde ortaya çıkan metnin, alanda yetkinliği olan kişilerce her bakımdan değerlendirilmesi ve ihtiyaç varsa tashih edilmesi, hata sayısını önemli oranda azaltacaktır.

Ayrıca bir mealin yazımında, ayet ve surelerde anlatılan konuya göre, farklı ilmi disiplinlerin ortaya koyduğu veriler de dikkate alınmalıdır. Sözelimi tarihle de ilgisi olan bir konuyu anlamak için, tefsir ilminin yanı sıra, siyer, tarih ve antropoloji gibi multidisipliner bir çalışmaya ihtiyaç duyulabilir. Bu durum, yazarın bir konuyu etraflıca anlamasına ve okuyucuya aktarmasına imkân sağlar.

Son olarak, makaleyi kaleme alırken yapılan incelemelerde, giriş ya da önsöz bölümlerinde dikkat çeken bazı konuların makale konusu olarak araştırılabileceği görülmüştür. Örneğin “Meallerin Girişlerinden Hareketle Kur'an'ı Anlama Metodu”, “Meal Mukaddimelerinden Hareketle Kur'an, Meal, Tercüme Kavram ve Mefhumlarına Yaklaşım”, “Meallerde Dikkat Çekilen Nitelikli Meal Kriterleri, “Meallerin Yazılış Metotları” “Meallerin Birbirlerine Etkisi”, “Meallerin, Dönemsel Kodları: Osmanlıdan Cumhuriyete Geçiş, Cumhuriyet Dönemi, Çok Partili Sistem Dönemi, 1960-1980, 1980-2000 ve 2000'den Günümüze Kadarki Süreç” vb.

Kaynakça | References

- Abdullah, Ayşâ Zeynep. *İndirilme Sırasına Göre Yüce Kur'an-ı Kerîm ve Meâli*. İstanbul: Hermes, 2019.
- Akça, Mevlüt. *Kur'ân-ı Kerîm Mealinin Manzum İfadesi*. Erzurum: y.y., 2005.
- Akdemir, Hikmet. “‘Kur'ân-ı Kerîm ve Türkçesi’ Adlı Çeviriye Dair Bazı Değerlendirmeler”. *Marife: Bilimsel Birikim (Marife: Dini Araştırmalar Dergisi)* 5/2 (2005), 75-99.
- Akgül, Abdullah. *Yüce Kur'an'ın Manası ve Mesajı*. İstanbul: Furkan Neşriyat, ts.
- Akın, Ali. *Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli*. İstanbul: Ege Reklam, 2014.
- Aktaş, Erhan. *Kerîm Kur'an -Türkçe Çeviri-*. Ankara: Damat Ofset, 2016.
- Alpsoy, Said. *Açıklamalı Kur'ân-ı Kerîm Meâli*. İstanbul: Ümran Yayınları, 2016.
- Altuntaş, Halil - Şahin, Muzaffer. *Kur'ân-ı Kerîm Meali*. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2011.
- Ata, Aysu. *Karahanlı Türkçesinde İlk Kur'an Tercümesi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2019.
- Atalay, Adil Ali. *Kur'ân-ı Kerîm Manzum Meâli ve Tefsir Özeti*. İstanbul: Can Yayınları, 2007.
- Atay, Hüseyin. *Kur'ân-ı Kerîm ve Türkçe Anlamı (Meâl)*. Ankara: SEK Yayınları, 1995.
- Atay, Hüseyin - Kutluay, Yaşar. *Kur'ân-ı Kerîm ve Türkçe Anlamı*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1961.
- Ateş, Süleyman. *Kur'ân-ı Kerîm ve Cümle Meâli*. İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, t.y.
- Aydar, Hidayet. *Kur'ân-ı Kerîm'in Tercümesi Meselesi*. İstanbul: Kur'an Okulu Yayıncılık, 1996.
- Aydın, Abdullah. *Kur'ân-ı Kerîm ve Meâli Celîlesi*. İstanbul: Aydın Yayınevi, ts.
- Ayintâbî Mehmed Efendi. *Kur'ân-ı Kerîm ve Meâli*. İstanbul: Saadet Yayınevi, ts.
- Aytekin, Arif. *Açıklamalı Yeni Meâl*. 2 Cilt. İstanbul: Mirac Yayınları, 2019.
- Balcı, Medine. *Kur'ân-ı Kerîm ve Kelime Meali*. İstanbul: Ebrar Yayınları, 1993.

- Baltacıoğlu, İsmayil Hakkı. *Kur'an*. Ankara: Yıldız Matbaacılık ve Gazetecilik T.A.Ş., 1957.
- Bayraklı, Bayraktar. *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Meâli*. İstanbul: Bayraklı Yayınları, Dördüncü., 2016.
- Baytan, Enver. *Kur'ân-ı Kerîm ve Meâl-i Âlîsi*. İstanbul: Baytan Kitapevi, 1987.
- Beşer, Faruk. *Kur'ân-ı Hakîm'in Meâli ve Kısa Tefsiri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Vakfı Yayınları, 2021.
- Beyaz, Zekeriya. *Kur'ân-ı Kerîm Meâli*. İstanbul: Sancak Yayınları, 2013.
- Bilgin, Abdülcelil. "Meal Yazıcılığını Tetikleyen Psiko-Sosyal Refleksler". *Kur'an Mealleri ve Metin-Merkezci Yorum*. ed. Mustafa Çağrııcı. 245-271. İstanbul: Kuramer, 2021.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Kur'ân-ı Kerîm'in Türkçe Meâli Âlisi*. İstanbul: Tuğra Neşriyat, 1402.
- Bolelli, Nusret - Beki, Niyazi. *Kur'ân-ı Kerîm ve Meâl-i İcmâli*. İstanbul: Tenvir Neşriyat, 2002.
- Cerrahoğlu, İsmail. *Tefsir Usûlü*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1976.
- Cündioğlu, Düçane. *Bir Siyasi Proje Olarak Türkçe İbadet I*. İstanbul, 1999.
- Cündioğlu, Düçane. *Kur'an Çevirilerinin Dünyası*. İstanbul: Kapı Yayınları, 2018.
- Cündioğlu, Düçane. "Matbû Türkçe Kur'an Çevirileri ve Kur'an Çevirilerinde Yöntem Sorunu -Bir Giriş Denemesi-". 2. *Kur'an Sempozyumu Tebliğler-Müzakeler*, 157-237.
- Cündioğlu, Düçane. *Türkçe Kur'an ve Cumhuriyet İdeolojisi*. İstanbul: Kitapevi, 1998.
- Çakır, Mehmet. *Türkçe Kur'an*. Ankara: Özkan Matbaacılık, ts.
- Çantay, Hasan Basri. *Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm*. 3 Cilt. İstanbul: Elif Ofset, 1990.
- Çelik, Kadri. *Kur'ân-ı Kerîm'in Türkçe Açıklamalı Meali (Ehl-i Beyt a.s. Öğretileri Esasınca)*. NüMBERG: Ehl-i Beyt Kültür Derneği/Ferec yayınları, ts.
- Çubukâbâdî, Ebû Muâz Seyfullah el-. *Sahih Meal*. Dâru's-Sünne, 2017.
- Çüllüoğlu, M. Kemal. *Kur'ân-ı Kerîm Türkçe Ne Diyor?* b.y.: İzmir, 1990.

- Davudoğlu, Ahmed. *Kur'ân-ı Kerîm ve İzahlı Meâli*. İstanbul: Çelik Yayın-Dağıtım, ts.
- Dedebaba, Bedri Noyan. *Kur'ân-ı Kerîm (Manzum Meal)*. Ankara: Ardıç Yayınları, 2007.
- Demir, Fahri. *Son İlahi Mesaj: Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı-Yorumlu Türkçe Anlamı*. 2 Cilt. Ankara, 2017.
- Demirci, Muhsin. *Kur'an'ın Ana Konuları*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Vakfı Yayınları, 2016.
- Didin, Hâce Ahmet. *Belâgat Uygulamalı Kur'an-ı Kerim Meâli*. Ankara: Rayiha, 2009.
- Dinçer, İsmail. *Tevhîdi-i Kurân Meâli*. İzmir: Sade Matbaacılık, 2017.
- Doğrul, Ömer Rıza. *Tanrı Buyruğu*. İstanbul: Ahmet Halit Kitabevi, Üçüncü., 1955.
- Döndüren, Hamdi. *Evensel Çağrı: Kur'ân-ı Kerîm Yüce Meâl ve Tefsiri*. İstanbul: Çelik Yayınevi, 2005.
- Dumlu, Ömer. *Konularına Göre Kur'an (Türkçe Meâl)*. İzmir: Nova Yayıncılık, Üçüncü., 2004.
- Durmuş, Zülfikar. *Kur'an'ın Türkçe Tercümeleri*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2007.
- Eliaçık, R. İhsan. *Nuzül Sırasına Göre Yaşayan Kur'ân Türkçe Meal - Tefsir*. İstanbul: İnşa Yayınları, 5. Basım, 2014.
- Elik, Hasan - Coşkun, Muhammed. *Kur'an Tefsiri -İndirildiği Dönem Işığında-*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Vakfı Yayınları, 2016.
- Ergin, Osman. *Türk Maarif Tarihi*. 5 Cilt. İstanbul: Eser Matbaası, 1977.
- Ersoy, Mehmed Akif. *Kur'an Meâli*. İstanbul: Mahya Yayınları, 2013.
- Esed, Muhammed. *Kur'an Mesajı*. çev. Cahit Koytak - Ahmet Ertürk. İstanbul: İşaret Yayınları, 1996.
- Feyizli, Hasan Tahsin. *Feyzül-Furkân: Tefsirli Kur'ân-ı Kerîm Meâli*. İstanbul: Server Yayınları, 2016.
- Firidin, Mete. *Kur'ân-ı Kerîm'in Gelişmiş Etimolojik Meali*. y.y.: Derleme Nüshası, t.s.
- Gölpınarlı, Abdülbâki. *Kur'ân-ı Kerîm ve Meâli*. İstanbul: Elif Kitapevi, 2003.
- Gözeler, Esra. *Kur'an Ayetlerinin Tarihlendirilmesi*. İstanbul: Kuramer, 2016.

- Gül, Ali Rıza. “Bazı Meal ve Tefsirlere Yöneltilen Eleştirilerin Bilimsel Değeri Üzerine (Bir Makalenin Düşündürdükleri)”. *İslâmiyât* 13/44 (2002), 449-460.
- Gülle, Sıtkı. *Kelime Anamlı Kur'an-ı Kerîm Meâli*. 2 Cilt. İstanbul: Huzur Yayın Dağıtım, 2004.
- Gümiş, Sadreddin. “Cumhuriyet Döneminde (1923-1960 Arası) Meâl Çalışmaları”. *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi* 5 (2015), 285-331.
- Güneş - Heyet. *Kur'an-ı Kerîm ve Türkçe Anlamı*. Güçlü Gazetecilik, Yayıncılık ve Matbaacılık A. Ş., ts.
- Günver, Süleyman. *Konularına Göre Kur'an'ın Meali*. İzmir: y.y., 2011.
- Gürel, Şevket. *Kur'an-ı Kerîm ve Açıklamalı Yüce Meali*. İstanbul: Sağlam Yayınları, 2002.
- Hacımuftüoğlu, Halil. *Kuran Tercümelerinde Yöntem Sorunu*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2008.
- Hamidullah, Muhammed. *Aziz Kur'an: Çeviri ve Açıklama*. çev. Abdülaziz Hatip - Mahmut Kanık. İstanbul: Beyan Yayınları, 2000.
- Hamidullah, Muhammed. *Kur'an-ı Kerîm Tarihi*. çev. Mehmet Sait Mutlu. İstanbul: Yağmur Yayınları, 1965.
- Heyet. *Kur'an (Çeşitli Dillerden Derleme Meal)*. İstanbul: Oktay Yayın Evi, 1971.
- Heyet. *Kur'an-ı Kerîm Meal ve Tefsiri*. İstanbul: Tercüman Gazetecilik ve Matbaacılık A.Ş., 1982.
- Heyet. *Kur'an-ı Kerîm -Türkçe Meali-*. Yeni İstanbul Gazetesi, 1388.
- Heyet. *Kur'an-ı Kerîm ve Karşılıklı Muhtasar Meâli*. Isparta: Hayrat Neşriyat, 2013.
- Heyet-Milliyet. *Kur'an-ı Kerîm Türkçe Anlamı (Meal)*. İstanbul: Milliyet Gazetesi, 1982.
- Hizmetli, Mustafa. *Kur'an-ı Kerîm'in Türkçe Anlamı*. Ankara: Birleşik Yayıncılık, 1997.
- Hulûsi, Ahmed. *Allah İlminden Yansımalarla Kur'an-ı Kerîm Çözümü*. İstanbul: Allah İlminden Yansımalarla Kur'an-ı Kerîm Çözümü Merkezi, 2011.
- Hüseynî, Süleyman Tevfik el-. *Kur'an-ı Kerîm Tercemesi*. İstanbul, 1924.
- Işıcık, Yusuf. *Kur'an Meali*. Konya: Konya İlahiyat Derneği Yayınları, 2010.

- İbn Fâris, Ebü'l-Hüseyn Ahmed b. Fâris b. Zekeriyâ b. Muhammed er-Râzî el-Kazvîni el-Hemedânî. *Mücmelü'l-luga li İbni Fâris*. thk. Züheyr Abdülmuhsin Sultân. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1406.
- İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî. *Lisânü'l-'ârab*. thk. Abdullah Ali el-Kebîr. Kahire: Dâru'l-Me'ârif, 1119.
- İnan, Abdülkadir. *Kur'an-ı Kerîm'in Türkçeye Tercümelere Üzerinde Bir İnceleme*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1961.
- İnan, Hacı. *Kur'an-ı Kerîm ve Yüce Meâli*. İstanbul: Dua Yayıncılık, 2013.
- İslamoğlu, Mustafa. *Hayat Kitabı Kur'an*. İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2009.
- İzmirli, İsmail Hakkı. *Kur'an-ı Kerîm ve Türkçe Anlamı*. İstanbul: Eren Yayınları, ts.
- Kadri, Hüseyin Kazım. *Nûru'l-Beyân Kur'an'ın Türkçe Tercümesi*. 2 Cilt. İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1340.
- Kahveci, Niyazi. *Kur'an-ı Kerîm Tercümesi-İniş Sırası ve Sebepleri İle-*. Ankara: Sinemis, 2016.
- Kanca, Fatih. "Kur'an'ın Bazı Odak Kavramlarının Meallere Yansıtılma Sorunu 'Anlamak İçin Türkiye Kur'an (Meal)' Adlı Çalışma Örneğinde". *Trabzon İlahiyat Dergisi* 9/1 (2022), 1-37.
- Kandemir, M. Yaşar vd. *Ayet ve Hadislerle Açıklamalı Kur'an-ı Kerîm Meâli*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Vakfı Yayınları, 2010.
- Kara, Ali. *Kur'an-ı Kerîm Türkçe Meâli*. Ankara: Ensar Neşriyat, 2014.
- Kara, Osman. "Teori ve Uygulama Açısından Meâllerin Girişleri". *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi - Atatürk Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi Dergisi* 47 (2017), 9-30.
- Karaalp, Cahit. "Ahmet Didin'in Rayiha Yayıncılık Tarafından Neşredilen Renkli Mealindeki Çeviri Yanlışları". *Tefsir Araştırmaları Dergisi* 5/1 (2021), 93-159.
- Karakaya, Hasan vd. *Kur'an-ı Kerîm ve Türkçe Meâli*. İstanbul: Hikmet Neşriyat, 1986.
- Karaman, Hayrettin vd. *Kur'an-ı Kerîm Meâli*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2020.

- Kazdal, İsmail. *Kur'ân-ı Kerîm'in Türkçe Meali (Kur'an Çevirilerinin Meali) -Nüzül Sırasına Göre-*. İstanbul: Kur'an Okulu, 2008.
- Keleş, Yunus - Tural, Tahir. *Satır Arası Kelime (Kırık) Meâl*. Nuh Yayıncılık, ts.
- Keskioglu, Osman. *Kur'ân-ı Kerîm Bilgileri*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 1989.
- Keskioglu, Osman. *Kur'ân-ı Kerîm'in Türkçe Açıklaması*. İstanbul: Eren Yayıncılık, 1988.
- Kılıç, Mustafa Cemil. *Türkçe Kur'ân*. İstanbul: y.y., 2012.
- Kısa, Mahmut. *Kısa Açıklamalı Kur'ân-ı Kerîm Meâli*. Konya: Armağan Kitaplar, 2020.
- Kocabıyık, Hüseyin Selim. *Surelerin İnış Sırasına Göre Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Çevirisi*. İstanbul: Mihenk, 2018.
- Kocadağ, Ebülfez. *Kur'ân-ı Kerîm ve Türkçe Meâli*. İstanbul: Asr Yayınları, 2016.
- Kocaoğlu, Sami. *İnış Sırasına Göre Apaçık Kur'an ve Türkçe Hikmetli Meâli*. İstanbul: Zafer Matbaası, Dördüncü., 2015.
- Koçyiğit, Hikmet. "Günümüz Türkçe Kur'an Meâlleri Üzerine Bir Tasnif Denemesi". *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 37 (2017), 79-121.
- Köprülü, M. Fuad. *Türk Edebiyatı Tarihi*. Ankara: Ötüken Yayınları, 1981.
- Kuntman, Orhan. *Kur'ân-ı Kerîm -Açıklamalı Meâl-*. Ankara: Ufuk Matbaa, 2002.
- Küçükler, Ali. *Fıkhî Hükümler ve İlmî Çözümler Açısından Kur'an-ı Kerim'in İzahlı Meali*. 2 Cilt. Ankara: Anıl Grup Matbaacılık, 2012.
- Külünkoğlu, Cemal. *Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli*. İstanbul: Asır, 2010.
- Manaz, Abdullah. *Kronolojik Türkçe Kur'an*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2008.
- Megâmiz, Zeki. *Kur'ân-ı Kerîm'in Türkçe Tercümesi*. İstanbul: Marifet Matbaası, 1344.
- Mevdûdî, Ebü'l-Âlâ. *Açıklamalı Kur'ân-ı Kerîm Meâli: Tercümânü'l-Kur'ân*. çev. Muhammed Han Kayanî. İstanbul: İnkılâp Yayınları, 2004.
- Mihr, İmam İskender Ali. *Kur'ân-ı Kerîm Meali*. İzmir: Met Matbaacılık, 2017.
- Musa Kazım Efendi. *Dini, İctimâî Makaleler*. y.y.: Evkâf-ı İslâmiyye Matbaası, 1336.
- Mutlu, İsmail - Döğen, Şaban. *Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli*. İstanbul: Yeni Asya Neşriyat, 1991.

- Müftüoğlu, Mehmet. *Kur'ân-ı Kerîm ve Türkçe'ye Tercümesi (Açıklamalı)*. İstanbul: Aydan Yayıncılık A. Ş., 2016.
- Naci, Kasım. *Kur'an-ı Kerîm ve Genişletilmiş Türkçe Açıklaması*. İstanbul: Naci Kasım-İstanbul maarif Kütüphanesi ve Matbaası A. Ş., 1988.
- Namlı, Tuncer. *Kur'an Aydınlığı -Kronolojik Kur'an Meâli-*. Ankara: Fecr Yayınları, 2017.
- Nur, Osman. *Kur'ân-ı Kerîm ve Türkçe Açıklaması*. İstanbul: Metamorfoz Yayıncılık, 2017.
- Ocakoğlu, Feride. *1980-90 Yılları Arasında Türkiye'de Mealcilik Akımı*. Şanlıurfa: Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010.
- Okuyan, Mehmet. *Açıklamalı Kur'an: Meal-Tefsir*. İstanbul: Haliç Üniversitesi Yayınları, 2022.
- Orhan, Burhan. *Kur'ân-ı Kerîm Mâli -Açıklamalı-*. İstanbul: Kitsan, 2007.
- Öngüt, Ömer. *Kur'ân-ı Kerîm ve Türkçe Meâli Âlisi*. İstanbul: Hakikat Yayıncılık, 2001.
- Öz, Ahmet. "Besim Atalay (1882-1965)'in Tanrı Kitabı Adlı Meali". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 6/27 (2013), 428-441.
- Özbey, Salih. *Kur'ân-ı Kerîm Sebeb-i Nüzûlü Açıklamalı ve Kelime Meâli*. Adıyaman, 2006.
- Özdemir, Mahmut. *Kur'an-ı Kerîm ve Türkçe Meâli*. Ankara: Sarıyıldız Oftset, 2011.
- Özkan, Mustafa. "Eski Anadolu Türkçesi Döneminde Ortaya Konan Kuran Tercümeleri Üzerine - I". *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi* 39/39 (2012), 115-159.
- Özsoy, Ömer. "Yeniden Kur'an Çevirisi, Hangi Anlam?" *Kur'ân Mealleri ve Metin-Merkezci Yorum*. ed. Mustafa Çağrıncı. 25-48. İstanbul: Kuramer, 2021.
- Özsoy, Ömer - Güler, İlhami. *Konularına Göre Kur'an*. Ankara: Fecr Yayınları, 2013.
- Öztürk, Abdülvehhap. *Kur'ân-ı Kerîm ve Meâli*. Trabzon: Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları, 1996.
- Öztürk, Mustafa. *Cumhuriyet Türkiyesinde Meal ve Tefsirin Serencamı*. Ankara: Ankara Okulu, 2017.
- Öztürk, Mustafa. *Kur'ân-ı Kerîm ve Meal*. Ankara: Otto, 2008.

- Öztürk, Mustafa. "Meâl Kavramının Mahiyeti, Tarihçesi ve Meâlcilik Tecrübesi". *Kur'ân Mealleri ve Metin Merkezci Yorum.* ed. Mustafa Çağrıncı. 131-198. İstanbul: Kuramer, 2019.
- Öztürk, Mustafa. *Meal Kültürümüz.* Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2015.
- Öztürk, Yaşar Nuri. *Kur'ân-ı Kerîm Meâli.* İstanbul: Yeni Boyut, 2012.
- Pamuk, Arif - Serin, Rahmi. *Kur'ân-ı Kerîm ve Yüce Meâli.* İstanbul: Pamuk Yayıncılık, 2005.
- Parlak, Salih. *Bilgi Toplumuna Doğru Kur'an-ı Kerim ve Meal-Tefsiri.* İstanbul: 2001 Yayınları, 2001.
- Parlıyan, Abdullah. *Kur'ân-ı Kerîm ve Özlü Tefsir.* Konya: Konya Kitapçılık, 2003.
- Peker, Hüseyin. *Kur'an Meâli -Sade ve Akıcı Bir Üslup-.* Ankara: Gece Kitaplığı, 2015.
- Piriş, Şaban. *Kur'ân-ı Kerim Türkçe Anlamı.* Kayseri: Okyanus Kitapevi, 2013.
- Sabri, Mustafa. *Dini Müceddidler.* İstanbul: Sebil Yayınları, 1338.
- Sadak, Bekir. *Kur'ân-ı Kerîm ve Türkçe Anlatımı.* İstanbul: Ötüken, 1989.
- Sadreddin, Gümüş vd. *Kur'ân-ı Kerîm ve İzahlı Meâli (Türkçe Anlamı).* İstanbul: İpek Yayınları, 1997.
- Safa, Ali Rıza. *Kur'ân-ı Kerîm -Gerçek-.* İstanbul: İleri Yayınları, 2018.
- Sağman, Ali Rıza. *Lafzen ve Meâlen Kur'an-ı Hakim'in Tercemesi.* İstanbul: Üçdal Neşriyat, ts.
- Saîd, Cemil. *Türkçe Kur'ân-ı Kerîm.* b.y.: y.y., 1925.
- Salih Akdemir. *Son Çağrı Kur'ân.* Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2009.
- Sarıkaya, Abdullah (ed.). *Kur'ân-ı Kerîm ve Satır Arası Kelime Kelime Türkçe Okunuşu.* Konya: Haktan Yayın Dağıtım, ts.
- Saruhan, A. Metin. *Kur'ân-ı Kerîm ve Türkçe Meâli ve Tefsiri.* Erkam Matbaası, 2002.
- Sevinçgil, Ömer. *Gençler İçin Kur'an Meali.* İstanbul: Carpe Diem, 2013.
- Sezer, Mustafa. *el-Furkân: Kur'an-ı Kerîm'in Özlü Tefsiri.* 2 Cilt. İstanbul: Tayf Yayınları, 2019.

Shephard, William E. “Çağdaş İslâmî Etiketler”. çev. Süleyman Kalkan. *Kalem Dergisi* 9 (1988).

Subhi Sâlih. *Mebâhis fi 'ulûmi'l-Kur'ân*. Dârü'l-'İlmi li'l-Melâyîn, 2000.

Sülün, Murat. *Kur'ân-ı Kerîm ve Türkçe Anlamı*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 2012.

Sütmen, A. Adnan. *Kur'ân-ı Kerîm'in Meâlen Manzum Açıklaması*. İstanbul: Üçdal Neşriyat, 1984.

Süyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî eş-Şâfi es-. *el-İtkân fi 'ulûmi'l-Kur'ân*. thk. Muhammed Ebü'l-Fadl İbrâhîm. b.y.: el-Heyetü'l-Mısıriyyetü'l-Âmmetü li'l-Kitâb, 1394.

Şâtîbî, Ebû İshâk İbrâhîm b. Mûsâ b. Muhammed el-Lahmî el-Gırnâtî. *el-Muvafakât*. thk. Hasan Ali Süleyman. Dâru İbn 'Afvân, 1417.

Şener, Abdülkadir vd. *Yüce Kur'an ve Açıklamalı - Yorumlu Meâli*. İzmir: Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, 2011.

Şimşek, Ümit. *Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meali*. İstanbul: Zafer Yayınları, 2004.

Taha, Şeref Aziz - Çelik, Kemal. *Kur'ân-ı Kerîm Türkçe Çeviri*. Ankara: Araştırma Yayınları, 2006.

Taşkın, Hikmet. *Konularına Göre Kur'ân-ı Kerîm Meâli*. İstanbul: Madve, 1994.

Tekin, Ahmet. *Tefsirî Meal -Kur'an'ın Anlaşılmasına Doğru-*. İstanbul: Kelam Yayınları, 2016.

Togan, Zeki Velid. “Londra ve Tahran'daki İslami Yazmalar”. *İslam Tetkikleri Enstitüsü Dergisi* 3 (1960).

Toptaş, Mahmut. *Kur'ân-ı Kerîm Meâli*. İstanbul: Cantaş Yayınları, 2002.

Tunç, Abdulselam vd. *Renkli Kelime Mealli Kur'an-ı Kerîm*. İstanbul: Seda Yayınları, 2012.

Turabi, Murtaza. *Kur'ân-ı Kerîm ve Meâli*. İstanbul: Kevser, 2012.

Türk, Mehmet. *Allah'ın Kelâmı (Meal-Tefsir)*. İstanbul: Kitap Dünyası, 2018.

Türkmen, Sadık. *İniş Sırasına Göre Kur'ân'ın (Kâinat/Sünnet ve Akıl/Bilim Işığında Yapılmış) Türkçe Çevirisi*. İstanbul: Sadık Türkmen Yayınları, 2010.

- Tüzüner, Abdullah Atıf. *Kur'ân-ı Kerîm ve Türkçe Meali*. İstanbul: Çeltüt Matbaacılık, 1970.
- Ustaosmanoğlu, Mahmud. *Kur'ân-ı Mecîd ve Tefsirli Meâl-i Âlîsi*. İstanbul: Yâsin Yayınevi, 2007.
- Uzunkaya, Bahattin. *Kur'an: Orjinalinden Türkçe Çevirisi*. İstanbul, 1995.
- Yakıt, İsmail. *Kur'ân-ı Hakîm Meâli -Semantik Analizli Açıklamalı ve Yorumlu-*. İstanbul: Ötüken, 2020.
- Yavuz, Ali Fikri. *Kur'ân-ı Kerîm ve İzahlı Meâli Âlîsi*. İstanbul: Sönmez Neşriyat ve Matbaacılık A. Ş., 1969.
- Yazırda, Elmalılı Hamdi. *Hak Dini Kur'an Dili*. İstanbul, 1960.
- Yıldırım, Celal. *Tefsirli Kur'ân-ı Kerîm Meâli*. İzmir: Anadolu Yayınları, 1984.
- Yıldız, Mustafa. *Son Mesaj: Kur'an-ı Kerim ve Gerekçeli Türkçe Meali*. İstanbul, 2016.
- Yıldızlı, Hayri. *Kur'ân-ı Kerîm'in Türkçe İfadesi*. Balıkesir: Bilgi&İletişim Yayınları, 2013.
- Yılmaz, Hakkı. *Nüzul Sırasına Göre Kur'an'ın Türkçe Meali*. İstanbul: İşaret Yayınları, 2011.
- Yılmaz, Mehmet Nuri. *Kur'ân-ı Kerîm ve Meâli*. Ankara: Kürsü Yayıncılık, 1998.
- Yılmaz, Nedim. *Kur'ân-ı Kerîm ve İzahlı Meali*. İstanbul: Hisar Yayınevi, 1996.
- Yüksel, Edip. *Mesaj: Kur'an Çevirisi*. İstanbul: Ozan Yayıncılık, 2013.
- Zehebî, Muhammed Seyyid Hüseyin ez-. *et-Tefsîr ve'l-müfessirûn*. Kahire: Mekketü Vehbe, ts.